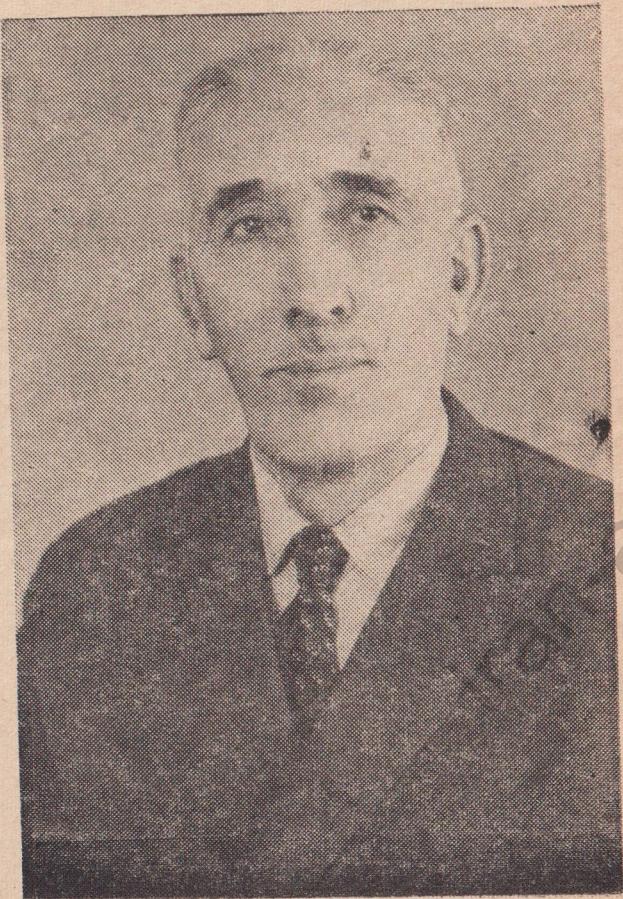

م. دهقانی

زندان خاطره‌لریندن

حزب توده ایرانیان آذربایجان تشکیلاتی –
آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین نشریه‌لریندن

از انتشارات فرقه دموکرات آذربایجان
سازمان حزب توده ایران در آذربایجان
۱۹۷۸

archive.com

1911

1911

1911

مقدمه

محمد دهقانی (نونه کرانی) محمد رضا اوغلی ۱۲۸۵ نجی ایله اردبیل ولايتینن نونه کران کندىنده کندلى عائلەسىنە آنادان او لموشدور. او، ایلک تحصىلىنى ملا مكتىبىنە آلمىشدىر. لەن امكانييلىق او زوندن تحصىلىنى دوام ايتىرىھ بىلەمەيس امك فعالىتنە باشلامىشدىر.

دهقانى يولداش جوان ياشلاريندا آستارادا اجتماعيون عاميون فرقەسىنە عضو او لموش، استباد، ارتخاع و امپرياليزم عليهينە خلق حر كاتينا قوشولاراق ايران خالقلارينين آزادلىقى. سعادتى نامىنە آردىجىيل مبارزە آبارمىشدىر.

دهقانى يولداش سىاسي فعالىتى اوستوتىدە حبسه آليناراق ۱۰ ايل محاكىمەسىز اولاراق مستبد رضاخانىن قارانلىق زندانلاريندا قالماشىش و ئوز عقيده دوستلارىلە بېرىكىدە رضاخان استبادىنا قارشى كىكىن مقاومت گوسترىپ مبارزەنى دوام ايتىرىمەشدىر.

دهقانى يولداش زنداندان بوراخىلدىقىدان سونرا كاشانا تبعيد ايدىلىمەشدىر. او، تبعيدىن قاچاراچ حزب توده ايرانين موسىلىرى هىئىتىنин عضوى او لموشدور.

دهقانى ۱۳۲۴ نجى ايله قدر اردبىلە حزب توده ايرانين اردبىل ولايت كەيىھەسىنین مىرى وظيفەسىنە چالىشىش و ۱۳۲۵ نجى ايله آذربايجان دووكات فرقەسىنەن مىركى كەيىھەسىنinen عضوى، مركى شكىلات شعبەسىنinen مسئۇلى سچىلىمەشدىر.

دهقانى يولداش انقلابى فعالىتىنە گوره ملي حکومت طرفينىن « Starrahan » نىشانى ايله تلطيف او لو نموشدور.

رضاخان استبادى دورىنە دهقانى و او نون مفکوره يولداشلارينىن آباردىقى مبارزەنى ايشىقلاندىران « رندان خاطره لرى » كتابچاسى او خوجولارا تقدىم او لو نور.

زندان خاطره لریندن

بویوک اوکتیاپر سوسیالیست انقلابینین تائیری آلتیندا شرق ئولكەلرینین بىز چوخوندا، او جمله دن ابراندادر آزادلیق حرکاتى باشلانمیشدی. گیلان انقلابى، شیخ محمد خیابانى حرکاتینین انگلیس امپریالیزمى و ایران اجتماعى طرفیندن ياتیرىلماسينا با خمایاراق ایران خلقلىرى ئور مبارزه لرینى دوام ايتدىردىلار.

مملكتىن بىز چوخ بویوک و كېچىك شهرلریندە مختلف آدلار آلتىندا معین تشکيلاتلار و جمعىتلر يارانىردى. ۱۹۲۰-نجى ايلدن كمونىست فرقەسى فعالىت ايتىمكە باشلاشىدی. آستارادادا همین فرقەنین شعبەسى يارانمىشىدی كە، اونادا ميرزا محمد آخوندرادە باشچىلىق ايديردى. لكن ميرزا محمد آخوندرادە رضاخان پليسىنин اووزون سورىن تعقىبىنندىن سونرا جىسە آلينىپ سورگون ايدىلە. بوندان سورا آستارا كمونىست فرقەسىنە جليل ستارزىدە باشچىلىق ايتىمكە باشلاادى. اولللەد آستارادا فرقە آچىق فعالىت ايديردى. همین تشکيلاتىن واسطەسى ايلە عمومى اجلاسلار و مىتىنگلەر تشكىل ايدىلەردى. بوتون بو حادثەلر منه تائير ايتىمەيە بىلمىزدى.

۱۹۲۰-نجى ايللەرده كمونىست فرقەسىنە عضو او لماسامدا همین فرقەنин اجلاسlarيندا و مىتىنگلەریندە اشتراك ايديردىم. فرقەنinin فعال عضولرى كىمى ياخاما قىرمىزى پارچا باغلابىردىم. بىز مەتنىن سورا آستارادا كمونىست فرقەسى گىزلى ايشە كچى. فرضى دەقانى دە بو

سینین آذربایجاندا، ائله‌جدهه آستارا‌دا یاپیلماسی زهمتگشی کتله‌لرین مترقی تشکیلاتلار اطرافیندا توپلاشماسینا معین کمک گوستیردی. میرزا علی‌اکبر صابرین «هوب هوب نامه‌سی» خلق کتله‌لرینین رغبتینی فازانمیشدی. همین اثری ال ال گزدیریده دیلر. آستارا‌دا «هوب هوب نامه‌تین» معین تابلواری، مثلاً «اوختومورام‌چکین»، «صلحت»، «آه، نجه کف چکمه‌لت ایام ایدی»، «رد اول قایدان، آغلاما ذار ذار، دیلچی» و باشقالاری تئاتر پرده‌لری آراسیندا کی فاصله‌لرده گوزده سسله اوخونوردی.

بو گروهه‌لارا باشچیلیق ایده‌نلر سیراسیندا میرزا غنی ابراهیمی، شکیبا میرایوب، نوعی میرزه صفرین آدمین خصوصیله قیدایتمک لازمیدر. نونه کران کندینده ایسه زورنا بالابان ایله آپاریلان تولار تئاتر صحنه‌سینه چوریلیردی. بورادا اردبیل و آستارا‌دا اوینانیلان تماشالاری کنیزیب تماشایا قویوردولار. همین تماشالارین آراسیندا میرزه‌علی‌اکبر صابرین «اکینچی»، « فعله، ئوزونی سن‌ده بیر انسان می سانیرسان»، «نده سوخولموسان آرایا، آباشی بلالی فعله»، «اوختومورام‌چکین»، شعرلری سخته‌لشیدیریلیمیش شکله‌ند تقدیم او لونوردی. بئله‌که، ۱۹۲۵-۱۹۳۰ نجی ایللرده نونه کران کندینده نمایش ویریلمه‌نین تويای هئچ کیم کیتمیردی. نونه کراندا تئاتر حیاتیندا فعال اشتراک ایده‌نلر ایچری‌سینده حبیبزاده میکائیل، رامیزی اعمی کیشی، شمسی قفتر خصوصی ایله فرقانیزدی. بوندان باشقا همین کندده پائیز کتله‌لرینده چایچی دکانلاریندا «مخترانمه»، «خاورنامه»، «امیرارسان» و باشقا بو کیمی افسانه‌لر عوضینده «هوب هوب نامه» بویوک ماراقلارا اوخونوردی. فرقه تشکیلات چیلاری بو اثردن و کمونیست ادبیاتیندان کنديلر آراسیندا تبلیغات تشويقات ایشی آپارماق ایچون گنیش استفاده ایدیردیلر. تبریزده چیخان «عنکبوت» روزنامه‌سی و گلکتته‌ده نشر اولونان «جل المتنین» مجموعه‌سی ده مترقی فکرده یازیلیمیش تنقیدی مقاوللاری

تشکیلاتدا اشتراک ایدیردی. اونلار ئوز اجلسالارینى چوخ وقت آستارانین کناریندا اولان میرزه‌غفار باغیندا کچیریدیلر. اونلار يواش - يواش منی ده جلب ایدیب معین تاپشیریقلار ویره‌رک گیزلى ایشلره گوندریر دیلر. من ایسه اونلارین تاپشیریقلارینى چوخ هوسله یېرىنە يتیریدیم. ایکى ایلدن سونرا من ده گیزلى تشکیلاتین عضولرى سیراسینا كچیدیم.

۱۹۲۴ - نجی ایله تهراندا سلیمان میرزه‌نین باشچیلیق ایله اجتماعيون - عامبیون فرقه‌سی تشکیل اولوندو. نسبتاً آچیق فعالیته کچن بو فرقه ایله ایران کمونیست فرقه‌سی بيرگه ایشلەمکى قرارا آلدی. ایالت و ولايتلرده کمونیست تشکیلاتلاری اجتماعيون فرقه‌سی ایله بېرلشیردی. ایران کمونیست فرقه‌سینين مرکزى کمیته‌سى بو حقده بوتون ایالت و ولايت تشکیلاتلارینا معلومات ویرمیشدی. همین مناسبتله اردبیل تشکیلاتیندان گامیش نماینده‌نین اشتراکى ایله آستارا تشکیلاتى ده ئوز آدینی دكىشیدیردی.

كچمیشلرده کمونیست فرقه‌سینه نامزاولانلار اجتماعيون فرقه‌سینه عضو او لولار. من ئۇزومدە نامزدلىكىن عضولىگە كجیدیم. منى دوردونجي حوزه‌نین ناظمى سچىدلر. همین حوزه‌نین عضولىتىن ابراھیمی میرزاغنى، طاهرى هدایت، ساسانى سادق و باشقالارینى ياخشى خاطرلايیرام.

میرزا غنی ابراھیمی حوزه ایله كمیته آراسیندا رابط تعیین اولوندو. ينى آد آلتىندا آچیق ايش آپارماغا باشلايان آستارا تشکیلاتى قىسا بىر مدت عرضىنده مترقى اسوال - روحىللى آداملارى اطرافىندا توپلاياراق استبداد رژيمىنە قارشى جى مبارزه آپارماغا كيرىشىدی. مختلف مدنى معارف گروهه‌لارى ياراندى. بونلار آز مدت ايجريسينده «آرشين مال آلان»، «مشىعىداد»، «كىلە حاجى»، «اللى ياشيندا جوان» و سايىرە ضحنە اثرلىرىنى تماشایا قویدولار. اهالىينين گوزونون آچىلماسىندا شېھەسىز بو ائرلرین آز رولى اولمامىشىدیر. عين زماندا میرزاعلى اکبر صابرین «هوب هوب نامه‌سی»، «ملانصر الدین» مجموعه

بو مختلف دسته نین يگانه مقصدی آستارا دا اولان گيزلى تشکيلاتي
کشف ايتمك، باشجيلارينى وضولينى تو تورماق، سورگون ايتدىرمك.
بئلە لىكلەدە بو تشکيلاتي داغىتىماغا نائل او لماقدان عبارت ايدى. بونا
کورىدە فرقە يە قبول مسئۇلىسىنە آرتىق درجىدە دقت ايتمك لازم
گايردى. بىر نفرى فرقە يە قبول ايدركىن او زون مدت او نونلا مشغۇل
او لور و امتحاندان چىخارىرىدىلار.

رضاخان ايش اوستونە گلنە قدر آستارا فرقە تشکيلاتى دىمك
اولاركە، جى هجوملارا معروض قالماشىدى. رضاخان ايش اوستە گلنەن
سونرا بىرچە دفعە آستارا يولى ايلە آذربايجانا سافارت ايتنى. او
آستارا دان گلېپ كېرگۈن يوخارىدا آدىنى چىكىيمىز ميرزا عباسقلينين
ايوبىنە دوشوردى.

مرتىع لرین قورغۇسى

١٩٢٤ نجى ايلە آستارا ياشارىدا ئوقۇمۇنۇڭ زادە آدلۇ بىرئنفر ئظيمە رئىسى
گوندرىلماشىدى. او، كچميسش زاندارم افسىرلىرىندىن ايدى. زاندارم افسىرلى
و قىتىلە دولت عليهمنە عصيان ايتدىكلىرى اىچون رضاخان اونلارىن
تشکيلاتلارىنى لغۇ ايتمىش، يېرىنە امنىيە تشکيلاتى آدلانان تشکيلات
يا راتىمىشىدى. زاندارم تشکيلاتىنىن عضولى اىسە ئظيمە وباشقا ادارە لە
پايانلىشىدىلار. بونا باخماياراق اونلارى گىنەدە ئوزباشىنا بوراخمايىب
ھېرىدە ئاظارت آلتىندا ساخلايىرىدىلار. اونا گورىدە بو دستە آراسىندا
افسىرلى واسطەسىلە سىخىشىرىرىدىلار. اونا گورىدە بو دستە آراسىندا
نظيمىدە مبارزە گىدیردى. بىرى دىكىرىنى لىكەلمىكن ئوتىرى مدرك
توبلايىرىدى. كچميسش زاندارم افسىرلى مترقى تشکيلاتلارا ياخىنلاشىرىدىلار.
داما دوغروسى همين دورىدە علنى ايشلەن اجتماعيون فرقەسىنە عضو
اولوردولار. ئفاسىز دادلى ئاستارا ياشارىدا كىلەن تېرىز تشکيلاتى اونى آستارا
كېيتىسىنە معرفىلەك اپتىپىشىدى. او، آستارا ياشارىدا گلنەن سونرا آستارا

ايلە شەرت قازانمىش و روشنفگەرلەر اىچرىسىنە بويوك نفوذ الدە
ايده بىلەميشىدى.

بئلە لىكلە آستارا دا اجتماعىي تشکيلاتلارين فعالىتى اىچون زمين
يارانمىشىدى. محض بونا گورىدە سورالار آستارا تشکيلاتى فرقىلىنى.
ايران دولتى دە ئۇز نوبەسىنە آستارا ياشارىدا آرتىق درجىدە اهمىت و پىرىز و
ئۇزونون زېرىدەت مامورلارىنى همىشە بورا ياي كوندرىرىدى. بومامورلار
نظمە اىشچىلىرىنى، كارگىدار، سەرحددار، قوشۇن رئىسى و كەرك
رئىسلەرنى توبلايىراق مترقى تشکيلاتلارا قارشى دستە ياردە بىلەميشىدىلەر.
بو مرتع دستىدە آستارا نىن تاجر و مالك طبىقەسىنە منسوب اولان
میرزە عباسقلى حىببىللە و بويوك آقا عباس زادە رەھرىلىك ايدىرىدى.

عين زماندا باكىدا اولان گىمى ماھىلىرىنин نىمايندەسى ايدى. او، ٢٠٠
استىمار ايتمك يولىلە بويوك ملکو ثروت الدە ايده بىلەميشىدى.
نجى ايلەن سونرا ايران تىعەلەكىنى قبول اىتمەسىنە باخماياراق،
تۈركلەرن و مساوا تېپىلارين قۆزىوغۇندا سورونوردى. رضاخان ايش اوستە
گلنەن سونرا انكلىسلەر ياخىنلاشىدى. رضاخانا قوللوق اىتمەك باشلادى.
بويوك آقا عباس زادە ايسە میرزە عباسقلينين ياخىن قوهوملا
رىيىدان ايدى. او، بونون واسطەسىلە تاجىلار آراسىندا ايش آپارىر و
معلومات توبلايىرىدى.

بويوك آقا عباس زادە اوللار انكلىسلە، سورالار رضاخان، اىكىنچى
دنيا ماحاربەسى دورۇنە ايسە آلمانلارا جاسوسلىق ايدىرىدى. آلمانلار
استالىنگردا ئاخىنلاشىدىغى موقع آلمان جاسوسلىرىنин گوسترىشى ايلە
آستارا دا ئاخىنلاشىدىغى سووھت حکومتى علەمەنە سلاحلاندىرىرىدى.
قىزىل اوردو ايرانا داخل او لمازدان اىكىرمى كۈن اول آلمانلار اونى
آستارا دان تەرانا قاچىر تىپىلار.

فوق العاده بير وضعیتده يو خدورکه، اونون ٹوزونى امنیه اداره سینه تسليم ایتمه سینه سبب او لوسون. ممکن دورکه، اونی مرتعجله و عده لر و پر مکله آزاد دادیپ و پیزیم علیه میزه حاضر لامیشلار. حسن آزانین امنیه اداره سینه گیتمک بلانینی ایسه ایشی بويوتک، نقاش زاده ایچون و پیزیم ایچون او بیدورما تبلیغات دوزنتمک ایسته میشلار. نهایت، بو کیمی فکر لرین وقتی دگیلدی. عملی فکر ایتمک و گله جک تھله کنه نین قارشیسینی آزانین لازم ایدی. او دورکه، پیر چوخ مصلحتو مشورتن سونرا يولداشلار قرار آزالدیلار که، پیر نفتر تریکله اردبیله گیتسین و حسن آزانین احوالاتینی اردبیل تشکیلاتینا چاتدیرسین. ائله ده او لدی. يولداشلار پیر رمز مكتوبی يازیب منه و پر دیلر. من مكتوبی آلپ يولا دوشدم و گنجه ٹوزومی اردبیل تشکیلاتینلا یتمدیدم، مكتوبی يولداشلارا و پر بیت قابیدیم. بوزمان هله حسن آزان و اونی گتیرن امنیه لر اردبیله چاتما میشدی. پیر هفتهدن سونرا معلومات آليندی که، حسن آزان اردبیله اوچوق دامین آلتیندا قالمیش و ٹولموشدور. بیله لیکله ده مرتعجله طرفیندن حاضر لانمیش بويوك پیر خطر رفع او لدی. نتیجده درین تحقیقاتدان سونرا معلوم او لدوکه، حسن آزان نمیتلی او لدوغونا گوره بويوك آقا عیاس زاده ایسه اونونلا همیرلی او لدوغی ایچون اونی الله آلا بیلمیش و پیزیم علیه میزه حاضر لامیشلار.

قید ایتمک لازم دیر که، ایش حسن آزانین ٹولومی ایله قور تازمادی چونکه او، پیر سیرا معلوماتلاری امنیه اداره سینه، اردبیل نظمه سینه چاتدیر میشدی. اردبیل نظمه سی ایسه تبریزه معلومات و پر میشدی. بو حادثه نین اوستوندن اون بشن گون کچیشندی که، تبریزدن نقی خان آدلی پیر تائینات مامورو نون با چیلیغیقی ایله او چلوک پیر کمیسیون گلدي. نقی خان نقاش زاده نین یاخین يولداشلار بندان پیری ایدی. کمیسیون پیر هفتنه آستانرا دادا قالدی. نقاش زاده نین ٹوزونون و اونونلا مربوط اولار حسن آزانین آد آپار دیقلاری آدام لاری چاغیریب دانیشیدیردی.

تشکیلاتی ایچون دها الوریشلی فعالیت میدانی آجلدی. آستانرا دا اولان مختلف شخسلر اونی تانیمادیقلاری ایچون اوندان پیر یم علیه میزه استفاده ایتمک ایسته پر دیلر. نقاش زاده اسسه اونلارین پیر یم حقیم زده نه فکرده او لدو قلارینی، هانسی يولالرلا مبارزه آپار ماق ایسته دیکلرینی تو گرنه نیب پیزه معلومات و پر بر دی. نقاش زاده آستانرا یا گلر کن ٹوزی ایله حسن آدان پیر نفر آدان گتیر میشدی. او، معین گیزلی ایشلری همین آزانین واسطه سیله یرینه پتیر دی. پیر گون يولداشلارا خبر چاتدی که، همین آدان ٹوزونی امنیه اداره سینه تسليم ایتمیش و بیلدیر میشدی که، آستانرا نظمیه رئیسی نقاش زاده نین اشتراکی اولان پیر فرقه تشکیلاتینین موجود او لدو غونی کشف ایتمشیدی. بو حقده معلومات و پیر مک ایچون اردبیله گوندریلمه سینی خواهش ایتمشیدی.

يولداشلار حسن آزانین سبیسر اولاراق امنیه اداره سینه ٹوزونی تسليم ایتمدی سی حقینه مختلف رایلر سویله پر دیلر. يولداشلار دان بعضیاری دیپر دی: معلوم او لور که، بو آدام تبریز سیاسی اداره سی طرفیندن نقاش زاده به گور تجی کیمی گوندریل میشدیدی. او، معین معلوم اتانلار تو پلادیغی ایچون، عین زماندا همین معلوم ادان ٹوز شخصی منافعی ایچون استفاده ایتمک مقدمی ایله بو فکره دوشوشلور.

پیر نجه يولداش ایسه اونلارین سوزلرینی تایید ایده رک دیپر دیلر: «بونون پیر جاسوس کیمی نقاش زاده به قوشولماسینا سوز بی خلدور، لکن بورا دان کیتمه سینه گلدی که ممکن دور که، او ٹوز وضعیتیندن بولداشلارین و نقاش زاده نین اونا متابتاریندن شبهه لنمیش و تصور ایتمیش دیر که، اونا قارشی پیر سو عقد حاضر لانمیشیدی. او دور که، او بورا دا قالماسینی خطرلی حساب ایده رک بیله فکره دوشوشلور، يولداشلار دان پیر چوخی بو فکری ردایدہ رک گوستیر دیلر که، ایرانین سیاسی اداره سی طرفیندن بیله پیر شخصی حاضر لانماسینا چتین ایناماق اولار. بوندان باشقا حال حاضردا بیله پیر مهم حاده باش و پرمدیپ

لکن، همین نقی خانین کمگی ایله دوسيه لر بیزیم و نقاش زاده نین خبرینه باغلاندی. حسن آزادان استفاده ایتمک ایستهین حبیب الهی و عباس زاده لرین پلانلاری بوشا چیخمیش او لدی.

ابراهیمی میزاغنی فین ئوزونی یاندیرماسی

حسن آزان حاده سیندن سونرا نقاش زاده آستارا نظمه سیندر گوتورلوب باشقا یره گوندیرلیدی. اونون یرینده غلامحسین خان کرکری، (بو آدام سونرالار امیر ریاحی آدلانبردی). آستارا یا نظمه رئیسی گوندیرلیدی. او، اوزون، آریق، گوی گوز بیر آدام ایدی. نظمه نین ان مرتعیع مامورلاریندان حساب اولونان بو قوجا تولکی عمر و نون چوخ حصه سینی نظمه ده قوللوق ایتمکده کچیرمیشدی. او، ایدی که، تخریبات و تحقیقات ایسلرینی یاخشی بیلیردی. استنطاق ایتمکده ایسه آرتیق درجه ده ماهر ایدی. او، نظمه رئیسی اول ماسینا با خمایاراق تامینات وظیفه سینی ده یرینه یتیررددی. او، گنجه لر ایسته دیگی آدامین دالینجا دوشور، قاردا، یاغیشدا حیطرله ده گنجه نئی سحره کیمی گیزله نیب قالاردی. شبهه لندیگی آدامی حیطه، بغداد، بوستانلاردا تعقیب ایده رددی. او، یاشلى اول ماسینا با خمایاراق عائله تشکیل ایتمه میشدی. آنچاق اخلاق پورغونلوقی ایله مشغول ایدی. غلامحسین خان امیر ریاحی آستارا یا گلنن سونرا وضعیت تمامیله عوض اولونموشلیدی. تعقیب و تنبیق حدیندن چوخ آرتیمیشدی.

بئله بیر وضعیت تکجه آستارا دیگل، ئولکنه نین هریرینده حکم سورمکه باشلامیشدی. تهراندادا اجتماعون عامیون فرقه سی تعقیب ایدیلیب باغلانمیشدی. آذربایجاندادا کمونیست فرقه سی ینین گیزلى ایشه کچمیشدی. آستارا دا اجتماعیون عامیون فرقه سی لفو اولونوب یرینده کمونیست فرقه سی تشکیل اولونموشلیدی.

غلامحسین خان امیر ریاحینین اساس مقصده و ماموریتی پرلی گیزلى تشکیلاتی کشف ایتمک، اونون عهولوینی حبسه آلیب مختلف واسطه لرله محظوظ ایتدیرمکدن عبارت ایدی. بو ندان ٹوئری او، گنجه گوندوز چالیشیر، و ارقو مسینی صرف ایدیردی. فرقه یه ضربه اندیرمک ایچون فرمت آختاران حبیب الهی و عباس زاده لره الوریشلی شرابیط یارانمیشدی. اونلار امیر ریاحینی آستارا نین وضعیتی ایله تانیش، ایدمرک فرقه ید باشچیلیق ایدنلری و فرقه نین فعال عضولوینی اونا تانیتیرریدیلار. قید ایتمک لازم دیر که، آستارا نظمه سینین نزدینه تشکیل اولونان سیاسی اداره (بو اداره رضاخان ایش اوسته گلنن سونرا یارانمیشدی) و اونون مامورلاری متفرق قوه لرله مبارزه ایشینده امیر ریاحیه یاخیندان بار دیم گوستیرریدیلار. همین شعبه نین رئیسی تبریزden گوندیرلیمیش کاویانی علی عسکرخان ایدی.

امیر ریاحینین باشچیلیقی ایله درین چیخان مرجع قوه لر آستارا تشکیلاتینین مبارزه عزمینی قیرا بیلمیردی؛ فرقه نین نفوذی گونن گونه آرتیردی. مخالفلر، بیرلیک مرتعجلرله بیرلیکده تبریز و تهرانا بیر سیرا اساس سیز راپورتلار دوز لدیب گوندیرریدیلار. بو نلارین نتیجه سینه ۱۹۲۶ نجی ایلین مه آییندان آستارا نظمه سینه «شیخه لی» آداملاز توتفیق ایتمک حقینه امر ویریلمیشدی. او زون مدت بئله بیر حکمین انتظاری ایله یاشیان امیر ریاحی فرمت الداهایدیب بیرسیرا یولداشلارع، او جمله دن؛ نوعی میرمه مفر، داوتگری اسماعیل، دهقانی فرضینی، ساسانیان صادقی و شمسی قدرتی حبسه آلدی.

بو وضعیتی گورن ابراهیمی میرزه غنی تو تولا جاغینی حس ایتدیگى ایچون ناراحت اولور. چونکه، فرقه سندلری همیشه اونون یانیندا او لوردی. ئوزونی ناراحت حس ایدن میرزه غنی تللسىك صورتده سندلری و اسلحه نئور اطا قیندا دوشک آلتنیندا قویوب کوچه یه چیخیر. کوچه نین و ایوین اطرافینی یو خلایب، نظردن کچیریب، قایدیر و اونلاری باشقان

گونجه دوشور، سجره کیمی اونون گوزونه یوخى گیتمىر. يالنیز اوپىشىن تفتىشىن او لوب، اولماسامىنى حقىقىنە فىكلىشىر. ماباھى كون رضاكا ئاظمى و بايرامىن تو تولماسائىنى و ايميرياھينىن قوشۇن ادارەسىنە كەلمەسىنى و قاپىشىنا بىر كېيىكچى عوضىنە يېكى كېيىكچى قويولماسائىنى گوردو كە نىڭراچىلىقى داهادا آرتىر.

ابراهىمىي اضطراب اىچرىسىنە اطاقدا گزىشىر كەن قاپىشىن دالىسيىندا سىلر ايشىدىر. قولاق ويردىكە بىر نجه نفر ئاظمى و پوليس گورور كە، قاپىشىن دالىسيىندا دوروب بىر بىرى ايلە صحبت ايدىرلر. ئاظمائىردىن بىرىسى دىبىر:

— دوغروسو من باش چىخارمیرام كە، بونلارى نەايچون تو توبلار.
باشقما بىرىسى اونا جواب ويرىر:

— نجه باش آچميرام. آقا، بونلار سىاسىدیرلۇ، دولت عليهمنە ايشلەيتلەردىرلۇ.

آقا، بونلارىن ايشلەر ئىندىكى مسئلەد كىل. دولت بونلارى خودخان تەقىب ايدىردى. يىلى بىرىنىدە مدر كەلە تو توماق اىستەپىردى. معلوم اولىدۇغۇنا كورە بونلارى لاب ائلە ايشىن اوستوندە تو توبلار و چوخلى سند الە كېچىرىپلىر. بونلارىن اىچرىسىنە بىر نفر كەركىن تو كىرى واردى. رضا دىبىرلەر، او، كۆي گۈز كېيىشىنى لاب ائلە چايدان كەجىنە تو توبلار. اول هەرشىئى كىزىلدەرىدە. لكن بىر نجه شلالق ووردوقدان سونرا نە كە، وار ايدى دىبى. آقا نەققىوب نە آختارىرسان. بونون اىۋىنىن بىلىمېرسن نەلر چىخدى. (او، بارماڭى ايلە مېزەغىنى يە اشارەايدىر). دونن رئىس تامىنات، اىكى مقتشىس، آلتى نفر آزانلا بونون اىۋىنىن گىتمىشىدىك.

آختارىش زمانى اىۋىنىن بىر كىسە كاغذ، حتى تاپانچا تاپىلدى. سوز بوبىرە چاتىقىدا ابراھىمیدە اىۋىنىن تفتىشىن اولۇندا غۇنۇنى و سندلىرىن الە كەچىكىي خىدە ھەنج بىز شىبهە قالمير، ئۇز گوزونە دىبىر، متىم كىمى آدامىن جزاسى ئولۇمدور. من نەايچون سندلىرى ياندېرمادىم.

بىرە ئاپارماق ئىكەن دوشور. تصادفا اىۋىن دالىندا اونى تو تىماغا گلن ايلى نفر مفتىشە راست گلىرى. اونى ائلە اورادا جا تو توب نظمىيە ادارە سىنە، اوراداندا قوشۇن ادارەسىنە آپارىب بىر اطاقا سالىپ قاپىشىنى باغلاچىلار. ابراھىمىي آستارا دا ستارزادەدن و شىكىبادان سۇنزا فرقە مىرى انتخاب اولمۇشىدى. او، عرب، فارس و روس دىللەرنى ياخشى بىلەرىدى. عقىدە جەھتنەن مەكمۇن و سىياسى جەھتنەن حاضرلېقلۇ، عىزىزماندا احساساتلى بىر آدام اىدى. اونون اىيودە قويىدۇغۇ مدر كەلرىن چوخۇسى ئۇز خەپلى اپىلە يازىلەمىشىدى و بېرچۈخ يولداشلارین مخفى آدلارىدا قىداولۇنۇمۇشىدى. حبسىدە ابراھىمەنى فەر گوتورور كە، اگر اىيوى آختارسالار بوتون فرقە سندلىرى الله كېچىكىدەر. بوتون ايشلەر ئىستى آچىلاجاق، فرقە عضۇلۇ لەپىنن سىياسىسى تامىنات ئىنە دوشەجىدىر. بىلەلە ئولمۇغۇ حالدا تو تولمايان يولداشلاردا تو تولاچاق، ئۇزىدە هەمین مدر كەلە طرافىندا جواب ويرەمەلى او لاجاققىر.

ابراهىمىي آرتىق درجەدە تشوىشە دوشور. نىڭراچىلىق اىچرىسىنە فالىر. او، اول جاڭىشىر كە، اىۋىنە خېر گۇندرسىن. لكن ائلە اعتبارلى بىر آدام تاپا بىلەرىم. نهايت، شام وققىنى گۈزلەيىر كە، اىيودن خورەك كېتىرەنلەر واسطەسىلە او زەقان او زاكا اشارەايلەدە او لسا وضعىتى اونلارا باشا سالىسىن. شام وققى او لور، اىۋىنىن خورەك كېتىرېرلەر. لكن مامورلار چۈرۈپ خورەك كېتىرەنى حىيەتە بوراخىمەنلار. او، قاپىنى وورور، كېيىكچى كېتىرەن ئىچىر و خواهش ايدىر كە، خورەك كېتىرەن نە اونون اىچجون اىيودن يۈرۈغان دوشىك كېتىرمەسىنى سفارش اىتسىن. او، بىلەلەلىكەلە خورەك كېتىرەن ئىچىر بوراخىلىپ بوراخىلما ماسىنى بىلەك اىستەپىر. كېيىكچى جواب ويرىر كە، خورەك كېتىرەن اىچرى بوراخىلما مامىش و قايدان شەئىلەرى ويرىپ كېتىمشىدىر. ابراھىمەنى نىڭراچىلىقى داهادا آرتىر. اطاغىن اىچرىسىنە هي قەم وورور، تىز تىز قاپىشىن دېشىكىنەن ايشىكە باخىر. بلکە تانىش بىر آدام گوزونە ساتاشىدى. لكن مەكن اولمۇر. آرتىق

بوزارخانغا مجبور اولدی. ابراهیمینی رشته آپاریپ آلتی آی معالجه ایتدیلار. لکن بدنینین چوخ حصمه‌سی یانمیشدی.

يولداشلارلا بیرلیکده حبسه دوشن زمان منی سیاسی شعبه رئیسی کاویانی استنطاق ایدیردی. او، سوروشه‌دی:

— ستارزاده جلیل و ابراهیمی ایله نه کیمی علاقهن وار ایدی. اونلارین ایوینه نهایجون گیدیپ. گلیرسن. اونلاری نهوقتن و هارادان تابنیرسان. فرضینین بونلارلا نه کیمی علاقه‌سی وار اینع. اردبیله نه ایجون گیتمیشدن. اردبیلن سیزه کیملر گلمیشدن. میرزه‌غفار باغینا کیملر گلیر و نه کیمی صحبتلر اولور. بیر مده هارا توپلاشمیشدنیز وساير.

منیم بیرینجی دفعه حبسه دوشمکیمه باخمایاراق پاییس منن و بوتون يولداشلاردان استفاده ایتمکه موفق اولماهی. بئله‌لکلله‌ده امیر بیاتی، حبیب‌الله‌ی و میرزه عباسقلی لرین چکدیکلر نفشه بو دفعه‌ده بوسشا چیندی.

ابراهیمی حادثه‌سیندن سونرا مخالفلر فعالیتلرینی آرتیردیلار. اونلار بیرینجی نوبه‌ده نفت آنبارلاریندا ایشلەن فعله‌لری سیخیت‌دیر ماغا باشладیلار. اونلارین مزدلرینی گوندن گونه آشاغى سالیپ. فعله‌لر آراسیندا فعالیت‌ایدتلرین هر بیری‌سینی بیربەنە ایله ایشدن چیخاریردیلار. آستارا تشکیلاتی مخالفلرین آرغین یقینى گوردو کدە فرقه‌سیر الارینی محکم‌لئنديرمك. فعله کندلى آراسیندا جدى ایش آپارماق قرارینا گلدى. يولداشلاردان هدایت طاهرى. صادق ساسانى. محمد مجیدىنى فعله‌لار ایحری‌سیندە ایش آپارماغا تعیین ایتدیلار. آزمدت ایچری‌سیندە فعله‌لار آراسیندا محکم بیرلیك ياردیلدى. بئله‌کە، صاحبکارلار، فعله‌لرین مزد لرینى كسىکدە ويا بير نفرى. ایشدن چیخارماق ایسته‌دیکدە هامى

نهایجون ایوده قویوب باییرا چیخدیم. ایودن چیخار کن نهایجون تاپشیر مادیم. نهایجون امکان اولدوغى صورتده اونلارى آرادان آپارمادیم. ایندی بوتون فرقه‌عضو‌لرینی توتاباجاقلار، من اونلارین اوزونه نجه باخابیلرەم. بېردن نظرینه گلیر کە، قاباغىندا يانان لابانین نفتىنى اوستونه توکوب ئوزونى یاندیرسین. بئله‌ده ایدیر. ال آتیر لامپانین شوشەسینى چیخاریب بېر طرفه آتیر، نفتىنى اوستونه توکوب، لامبا ایله ئوزونه اود وورور. بالتا لازى اود تو توب يانماغا باشلاپىر.

آلۇون ایشیقلارینى گورەن کشىكچىلر تز قاپىنى آچىپ ایچرى گىرپىر، اودو سوندورولر. اونى فايتوна قویوب صحىھ منطقەسینە آپارىلار. او بېرى طرفدن ابراهیمینىن ئائىلەسى بو خرى ایشىتىكىدە ئوزونى قولشون ادارەسینە، اورداندا صحىھ منطقەسینە چاتىپىر.

ابراهیمی ئولوم حالىندا اولسادا قاپىسیندا کشىكچى قويولموشى و ایچرى آدام بورا خىلىمیردى. ابراهیمینىن ئوزونى یاندیرماسینى ایشىدین يولداشلار اونون بئله ایشە ال آتماسينا تعجب ایدىردىلار.

ابراهیمی ئوزونى آچارکن باشى اوستوندە دایانمیش حیات يولداشىنى گورور. بېرینجى سوزى بو اولور؛ ایوی آختاردىلارمى؟ فاطمە خانم جواب وېرپىر کە: — بىلى، آختاردىلار. لکن بىر شئى

اللىرىنە كچەمەدى. چونكە، من اونلاردان قاباق آختارىش آپارمېشىدیم.

ابراهیمی آغىر وضعىتىدە اولماسينا باخمایاراق شاد اولور. فاطمە خانم فرصنىن استفادە ایدىپ اونون ئوزونى یاندیرماسینىن سېبىنى سوروشور. ابراهیمی مدركلەر علاقەدار كچىرىدىكى هىجان و اضطرابلارى آروادينا دانىشىر.

ابراهیمینىن ئوزونى یاندیرماسينا باخمایاراق، ئۆزىمە كىنەدە اوندان ال گوتورمك اىستەمېردى. اونى آغىر حالدا صحىھ منطقەسینە استنطاق ایدىردىلار. لکن ابراهیمینىن وضعىتىنین آغىرلىقى، يولداشلارين اعتراضى و ئائىلەسىنىن شىكايىتى نتىجەسینە ئۆزىمە اونى ضمائىلە

هفقاتیینی بیر هفته ساختاری دیدن سونرا ۸ امنیه و آزانلا برای اردبیله یولا سالدیلار. ۱۵ گوندن سونرا ینین انزلی نظمیه رئیسینین باشچیلیغی ایله آستانه ایا ینی بیر کمیسیون گلندی. او، گینده منی و بیر نجه باشقا بولاداشی چاغریب دانیشدیردی. سونرا اردبیله گیتیلر. اردبیله ده بیر چوخ آدام حبشه آلتیندی. بیرنچه گوندن سونرا همین کمیسیونون باشچیسی سلطان فضل‌الخان اردبیلن قایتندی. توتا توت باشلاندی. آخشم ساعت ۶ اولادی که، علی دشتی اوج نفر آزان ایله گلیب منی نظمیه یه آپاردي.

آستانه زندانی

او گنجه نی سحره کیمی بو تکادا قالدیم. سحر ساعت ۷ ده گل گیت باشلاندی. محبوس‌لاری حیله طه چیخارتیلار. هدایت طاهری، مادق زمانی دا بورادا ایدی. سیمی ایشیدن آزانلار منی ده حیله طه چیخارتیلار. بوزمان ظاهرینی آزان قایتاریب ایچری آپاردي. اونو نلا اوز اوزه گلندیکه اشاره ایله بیر بیریمیزه قاندیردیق که، محکم دایاناق و قورخماق، زمانی دا حیله طین او طرفینه الاوزونی یویوردی. نهایت، من ده الاوزونی یویوب پیریمه قایتیدیم. ایودن منه چاچوره ک گتیردیلر. چوره ک ییه‌بیلمدیم، آنچاق چاچ ایجدم، اوج گون بو طرده یورغان دوشکسیر سویوقدا او بو تکانین ایچریسیننه او توردوم.

اوجونجی گونی آخشم ساعت ۴ ایدی. قاینی آچیب منی حیله طه چیخارتیلار. علی دشتی بیر نجه نفر له حیله طده دور موشده. منی گورن کیمی او، او زونی منه طرف توتوب دیدی:

— بويورون، سیزین ایوینزه گیتمک ایسته‌بیریک.
من فوری باشا دوشده که، اونلار ایوی تفتیش ایتمک ایسته‌بیرلر.
کویا قانونی اولماق ایچون ایوی منیم حضور و مدا آختارا جاگلار. حالو که، نه منیم و نه ده فرضینین عائله‌سی آستانه ادا دکیلدی. یقین که، اونلار آختاریشی آنامین ایوینه آپاراجاق ایدیلر. چونکه، آنچاق آنامین

اونون مدافعه‌سینه قالخیردی. مهمیر سیاسی مسئله اور تالیغا چخدیدا جسارتله مبارزه آپاریدیلار.

یرلی کمیته کندلیلر ایچریسیننه ده فرقه ایشلارینی قوه‌تلندیردی. کندرله گیزلی او لاراق تبلیغاتچیلار گوندریلدی. باعچه‌سارای، ویرمونی، کاهری، حران و نونه کراندا فرقه حوزه‌لری ینین تشکیل او لوندی.

نوونه کراندا حوزه تشکیل ایتمک مقصده له منی گوندردیلار. کندرله گیزلی ایش آپارماق او زمان چوخ چتین ایدی. عمومی بیینجا‌قلار، میتینکلر تشکیل ایتمک امکانی یو خ ایدی.

کند مرتعجلارینین ویردیکلری گزارشلره اساسا ۱۹۳۰ ایلين اکتبریندا اردبیلن برمقتشن و بیرنچه آزان گلیب رامیری عمی کیشینین، حبیب‌زاده میکائیلین و باشقالارینین ایولرینی تفتیش ایتدی. تویاردا

اوینانیلان نمایشنامه‌لری تایب ٹولزی ایله برای اردبیله آپاردیلار.

آستانه تشکیلاتی ینی اردبیل تشکیلاتی ایله علاقه‌نی محکم‌لندیر میشدی. مرتب رابطه ساخلاندیلری. اردبیلن گیزلی او لاراق نماینده لر گلیب گیدیردی. اونلاردان باشقا ایکمی تشکیلاتین معلوماتلارینی بیری دیگرینه چاندیرماق ایچون معین آدام حاضر لانمشدی. بو آدام ابوالفضل محمدقلی زاده ایدی. مکتوبلار گیزلی آدلا لا امضا‌نیب گوندریلریدی.

گونلر کچدیکجه گیزلی مبارزه شرایطی ده چتین لشیردی. رضاخان ۱۹۲۷ نجی ایلين باشلایاراق اجتماعی تشکیلاتلاری ییغشیدیرماق امرینی ویرمیشدی.

۱۹۳۱ نجی ایلين اوللرینده ایسه بوتون ایرانین هریرینده «شبهدلی» آدام‌لارین توقيف‌ایدیلمدی حقینه‌گوستريش ویریلمیش، بیر سیرا شهرلرده ایران کمونیست فرقه‌سینین بیر چوخ عضولریندن حبشه آلتینمیشدی.

۱۳۰۹ نجی ایلين بهمن آیینین ۱۳ ده منی و فرضی دهقانی توقيف ایتیلر. منی اوج گون ساختاریاب بورا خدیلار. لكن فرضی

آستاراًدا ایوی وارایدی. من ایودن آرخایین ایدیم. منی قاباقلارینا سالیب ایوه گتیردیلر. علی دشتی اوچ نفر آزانلا حیدطی، ایوی، بیر سوزله هربری آلت اوست ایدیب آختاردی. لکن بیر شئی تاپا بیلمهدی.

آخردا مستر احذا تاپانچا تاپدیلار. علی دشتی اونى يوپىوب كاغذا بولكىو و منى ده قاباغىندا سالىپ نظمىمە يە گتىرىدى.
آخشام ساعت ٨ ابىدى. نظمىمە رئىسمىز منه، همىن سلاح حقىقىنە

کورن کیمی یقین ایتیدیم که، قیز تامینات طرفیندن حاضر لانگیشیدیز.
یقین سلاح حقینه شهادت ویره جکدیر. بونی گورمک منیم ایچون بیر
اشاره او لدی. اونلارین یانیندان کچیپ ریسین اطاقینا داخل او لدوم.

طاقدا اميري را حيدان باشقا على دشتى و انزليدين گلن تفتىشچىلىرىن بېرى او تورموشنى. اميري را حى منى ئوز مىزىنин قاباغىنى چاغىردى و سلاخا خوششار دىم بار حاسىنە مىزىن: اوستەنە قەمۇپ سەممەتلىقى.

وحسنار دمیر پارچاسیی میزین اوستونه فویوب سوروشی:
- بو سلاح کیمیندیر، سینتندیر، یا فرپنین؟
- منیم دیکل، فرپندهه ایندیبه قدر بیله بیر سلاح گورمه میشم

- بس بونی مسترا حا کیم آئیب؟
- مسترا حدان بیر نفر ویا بیر عائله استفاده ایتمیر. وقتیله اوچ
یائله استفاده ایدیردی. مسترا حاسه حمطنه او یائشندنا قمیش حدلله

يیزمن، مسراج یسته مجهذهن اوب سیده فمیس چپلرمه
حصارانمیشدير. هرکس ایسته سه تا پانچ نهدیر، هر بیرون شئ آتابیلر.
- سنین آنان رقیه ویا باشقما خانواده عضولی گلیب تا پانچ حاقینده
ما که نهاده ایشان را که

— خیر، قبول ایتمد مردم.
— یسله لک، سیزیندیر و فرضی همیشه اونی کمرینه با غلابیردی، او ندا
له دییه رسن؟

- نه ایچون قبول ایتمیرسیز. آنانین سیننه نه کیمی دشمن چیلیکی
ولا بیلر.

1

1

منىم ويردىگىم جوابلار اونلارى قانع ايشىرىدى. دوردونجى گون يىدى، سلطان فضل المخان ۱۹۲۷-۱۹۳۰ نجى ايلىرده آستارادا يايylan بىيانىلەر حقىنەدە مەندىن مەلumat آلماق ايستەيىرىدى. او تېپىكلىرىنى يىره دەۋىب دىس دى:

- اگر دوغروسونی دیمہسن بوساعت تھارا بنا تلگراف ایڈب سنه
بشنیوز شلاق ووردور اجاغام۔

- بیلهمیره، خیریم یوخلور، گورمه میشم.
 فضل الله خان غضبلندي، هنچ بیر سوز دیمدهن الینده اولان تعلیمینی
 یوخاری قالدیریب منیم باشیما اندیردی. من باشیمی گیزلتدم، تعلیم
 منیم چیگنیمه دوشلی و اورتادان یاری بولوندی.
 او، اورونی منه تو تاراق حرصله دیدی:
 - بورادا اعتراض ایتمه دین. گیلیب تبریزده و تهراندا دوغروسو نی
 دیمه حکسین.

من اطقادان بایبرا چیخدیم.

زمانی منیمه بیز اطاعت او نورتی. ابراهیمیه به اسرارهایه بیسیر دیم که، نگران اولماین و اطاغیما گیتندیم. بوگونکی استنطاق حقینده ده زمانیه اطرافلی صحبت ایتدیم.

فضل‌الخان ماموریتیندن بیش شئی‌الله ایده بی‌لامه‌ییب ازه‌های‌یه قاییتندی. امیریارا‌حی مستقل او لاراق استنطاق آپارماق ایشینه کیریشدی. او، ۲۲ کون سحر ساعت ۸ دن آخشم ساعت ۸ کیمی اورتادا یالنیز بیش ساعت فاصله ویرسله منی دایشیدریردی. البته، اساس سمو‌اللار و اساس مسئله‌لر قو‌تارمیشدی. بو دفعه امیریارا‌حی منیم و فرضینین ایوبیندن گتیردینکی کاغذ، دفتر، کتاب و سایره‌نی قاباغینا توکوب اونلارین اطرافیندا سوال جواب ایدیردی. اساسی مسئله یالنیز ۷ نفرلیک بیش شکل مسئله‌بسی ایدی‌که، ۲۶-۲۵ نجی ایللرده بیریرده سال‌دیرمیشدیدق. بو ۷ نفر؛ ابراهیمی، من، ظاهری، ساسانیان، دوانگر و داما ایکی نفر

امیریا حی بونو نلا کفايتنمه یه ب آنامی، ببیمی، ببیم قیزیشی و
بیرنچه نفر باشقلا رینی گتیریب، بیرنچه ساعت ساخالیب دانیشدیردی.
لکن هئچ بیر مثبت نتیجه آلا بیلمه دی. سونرا عمومی استنطاق باشلاندی.
کونده بیر یولداشی چاغیریب استنطاق ایدیردیلر. استنطاقا آپاریلانلار
بیزیم اطاغین قاباغیندان کچیردیلر. یولداشلارین استنطاقي بیر هفتنه يه
قدر دوام ایتدی. نوبه گینده منه چاتندی. منی آستارا نظمه رئیسی،
ازلی نظمه رئیسی، تامینات رئیسی و ایکی مفتش دانیشدیردی.
سئوال جوابلاری تامینات رئیسی یازیردی. بوقدار آدامین نمین باشیما
توپلاشماسیندان مقصدمی چاشدیرماق ایدی. منی گاه تامینات دیندیریر،
گاه امیریا حی تهدید ایده راه سوز آلامغا چالشیر، کامدا انزیلن
کلمیش مامور قیراغا چکده راه مختلف سئواللار ویربردی. فضل المخان
نمین میزیمی گوتوروب اطاغین او باشینا قویدی. ئوزى استنطاق ایتمگە
باشладی. سئوال ویره رکن او، یومروق ایله منمین چند مین آلتیندان وورور،
ترز جواب ویرمگى طلب ایدیردی. بیرآن دا اولسون فکر لشىمگە اجازه
ویرمیردى.

منی بشش گون بو طرزده استنطاق آیندیلر. لکن چاشدیرا بیلمه دیلر. چونکه فرقه یه داخل اولار کن بیزه بو گونلری خاطر لادر آق دیمیشدیلر: «سیاسی ایشلره مداخله ایتمک بویوک فدا کار لیق طلب ایدیلر. هر گو تور دو گون آددیم سنتین ایچون خطرلی او لا بیلر. انیونگول عذاب تو تولوب جبس او لمقادان عبارت دیلر. بوزمان دو یولمک، سو یولمک، شلاق، قار اوستوننده چیلپاچ قالماق و سایرها اشکنجه لره معروض قالمالی او لا چاقسان».

امیریاحی تهرانا گوندیدگی گزارشین دوغولوغونی اثبات ایتمکه
جان آتیردی. بوتون ایران پلیسی کیمی او، فرقه عضولرینی کمونیست،
آزادیخواه کیمی یوخ. بیر جاسوس کیمی مسئولیته جلب ایتمک
امسته بیردی.

عوزه عضولريندن ايدي. ميرزهغار باعيندا اجلاس گپيرديگىن سونرا سالدىرىمىشىق. بو شكل ايندى اميريماھينين ميرينين اوستونده ايدى.

١٩٢٧ نجم ايلدە توتولان يولداشلار بو شكلين تصادفى اولاراق سالىندىغىنى قىد ايتىمىشىدلر. يولداشلارين اوزمان ويردىكلىرى استنطاقي منيم يادىمدا ايدى. من ده اونلارين ويردىكلىرى جوابى تكرار ايتىدىم.

بيزى ناراحت ايدىن مسئله لەرن بىرى ده اجتماعىون فرقەسىنه ئائىد اولان بىرنسخە عضویتىحقى قبضىين تفتىش زمانى كاغذلار ايجريسييندە ئۆزىمەيە كىتىرىلەمىسى ايدى. اگر او اميريماھينين الينه دوشىسىدى بىزىم ايشىمىز قورتارمىشىدى. اميريماھى ئىلەنە هېچ بىر سند و مىرك اولمادىغى حالدا بىزىن ال گوتورمك اىستەمىرىدى. بو قضىن تاپىلماسى ثبوت ايجون اونون الينه بىانە ويرمىش اولاچاقدى. او، هەين قبضى ئەسسىس توتاراق نە. قىمته اولورسا اولسۇن مسئله نىن اوستونى آچماغا چالىشاچاقدى. او، تك بونونلا كفایتلەمەيىب بلکە باشقۇا حادىھە لرىدە كىشىتىكە جان آناحاقدى. لكن خوشختىلىك اوندا ايدى كە، بىر نچە گون عرضىنە ايدون كىتىرىلەن كاغذلارى آختارمىشىدلارسا، عضویت حقى قبضىنى گورمەمىشىدلر. ايدون كىتىرىلەن كاغذلار بىر كىسەنин ايجريسييندە رئيس اطاقينا قويولموشىدى. رئيس اطاقى كشىك اطاقى ايله ياناشى ايدى. منى و زمانىنى ده اورادا ساخلىپىرىدىلار.

من زمانى ايله قبضى بارەسىنە محبت ايدىب مصلحت لىشىدىكىن سونرا بىلە قرارا كالدىك كە، آراخلىوت اولىوقدا قبضى اورادان گوتورك. بىر نچە گون كشىك چكدىك، لكن گوتوره بىلمەدىك. نهايت، بىر نچە گوندن سونرا رئيس و مامورلارين اورادا اولماسىندان استفادە ايدىب من رئيس اطاقينا داخل اولىدوم. زمانى ايسە قاپىدا دايابىب كشىك چكىرىدى. من فورى كىسەنى باشى آشاغى ايتىيم و كاغذلارين يارىسى بوشالماشىدى كە، قبضى يره توکولموش كاغذلارين

ايچرىسىنە گوردوم. قبضى گوتوروب جىبىمە قويولوم و يره توکولموش كاغذلارى كىسەيە دولۇرۇب گرى قايتىتىدىم.

اطافا ترەجه داخل او لموشۇم كە، رئىس كىلدى. لكن بىرىشى ئانلايا يىلمامەمىشلى. هەين قبضى پەچە آتىپ ياندىرىدىق. بىلە لىكىلدە ھەم بۇزۇمۇزى و ھەم دە باشقۇا يولداشلارى بويوك بىر خطردن قورتارمىش او لەدۇق.

اميريماھى گىنەدە مندىن ال گوتورمك اىستەمىرىدى. او، استنطاقي دوام ايتىرىرىدى. هەر گون سحر ساعت ٨ دن آخشام ساعت سككىزە كىمى منى دانىشىدىرىرىدى. او، چالىشىرىدى كە، منى بىر يerde چاشىرىسىن، لكن باچارمەرىدى. بى دفعە منه وعدە ويرمكە باشلادى:

— سن جوانسان، من بىلەرمە كە، سنى بى ايشلەرە فرضى جالايب، او، كمونىستىدىر. دولتىدە اونى ياخشى تانىپىر. گوردونۇز كە، اونى تەۋەسىعىتىدە اردبىلە گۈندرىدىك. اوراداندا تېرىزە آپاراجاقلار. اونون حقىنە ئائە نظر ويرمىشىم كە، خلاس اولاچاغىنا اميد يوخدور. اگر عناد ايتىمەيىب مصلحتلىرىمى ايشىسىن. سنى آزاد ايدەرم. فرضىنە دە وار يوچۇنى سىنن الينه تاپىشىرارام. عكس صورتىدە سنى دە اونون يانىنى گۈندرە جىكم و بىر داما ئائەلەنин اوزونى گوره بىلمەدە جىكىن.

— من ھېچ وقت عناد ايتىمەميشم. بوندان سۇنرا دا ويرىلىن سۇوالارا دوز گون جواب ويرە جىكم.

— سن ايندىيە كىمى دوغرو جواب ويرمەيىبسىن. اگر فرضى، ابواھىمى، زمانى، شىكىبا، نوعى حقىنە دوز گون معلوماتلار ويرىسى و مىنە دىدىكلىرىمى تصديق اىتسىن، آستارا كىمەتىسىنەن عضولرىنى منه تانىتىرىسان، دىدىكىم كىمى سنى آزاد ايدە جىكم.

— من چوخ تاسف ايدىرىم كە، بورادا ئائە بىر تېشكىلات و كىمەتى تانىمیرام كە، اونى سىزە معرفلىك ايدىم.

او، مندىن منغۇ جواب آلدەيغىنە گوره هەميشە كى كىمى گىنەدە دىشارىنى بىر بىرىنە سىخاراق دىدى:

بیزیم ایویمیز نونه کراندا او لەوغى ایچۇن و قۇھوملارلا گوروشىڭ
مۇقىدىلە گئچەنى نونه کراندا قالماقى امنىيەلرە تكلىف ايتدىك. لەن
اونلار قبول ايتىمەدىلر. نهایت، خانقاھ كىندىنە زمانىنین بىر دوستونون
ایويندە قالماغا راضىلېق وېرىدىلر. مامورلار كىنە چاتان كىمى بىزى
بىر اطافا سالىپ قاپىدا كىشىك قوبىدolar. ئۇزلى ئىچۇن يىك اىچىمك
سەفارش ايتىدىلر. كىنەدە عرق، ترياك تاپىلمادى. بىرئەنر نىمەنە گوندرىدىلر كە،
اونلار اىچۇن لازم اولان شىئىرى ئالىپ كىتىسىن.

مامورلار گئچەنى بىزىمەلە اوز اوزە اولان اطاقدا او توروب يىك
اىچىمك و ترياك چىكمىلە مشغۇل ايدىلر. بىزىم ايسە اوره گىمېزدن مىن
جور فکرلر كېپىرىدى. من دىدىم:

— بىزى اردبىلە، تېرىزە، حتى تەرانا آپارسالاردا آستارادا دىدىكىمېز
سوزلەرین و وېرىدىكىمېز استنطاقىن اوزرىنە دايامالىققى. يولداشلار
مۇنۇم تكلىفيمى قۇل ايتىدىلر و قطۇنى قرارا كىلىدىك كە، هې بىر اش肯جە يە
معروض قالساقدا، حتى ئۆز ئىمېزىلە يازىلمىش مدرکى. قاباغىمۇزا
قويسالاردا اعتراف ايتىمەلەيلىك.

تەران، قىرقاجار

ساعت اون اولايدى. ماشىنلار تۈپخانا مىدائىندا، نظمىيە قاباغىندا
دايانىدىلار. مامورلار بىزىم حەقىمىزدە يازىلان مكتوبلارى تحويل وېرىمىكىن
ئوترى سىاسى ادارەيە كىتىلىر. آزانلار ايسە دوشوب ماشىنلارى
محاصرەيە آلدilar. آزانلارىن مقاومتىنە باخماياراق بىزە تماشا اىين
اھالىنин سايى كىتىدىكىچە آرتىرىدى.

سىاسى ادارەيە كىتىمىش مامورلار قايتىدىلار. ماشىنلارин قىرقاجارا
داخىل اولمارىينا اجازە وېرىدىلر.

بىر نىجه دقىقەدن سونرا بويوك بىر بىنالىن قارشىسىندا دايانىدىق،
لەن بۇ بىنا معقولى بىنا كىمى دىگىل، مۇبىپ بىر قىلغىيە اوختىايىرىدى. او،

— سن كە، منىم مەلھەتلەرىمى قبول ايتىمەدىن، اينى كىت فرضىنин
يانىنا، او نەزمانىكى آزاد او لوب آستارا يارا گلدى، سەن دە گلرسن.
خلاصە اميرىياحى ۲۲ گۈنەن سونرا منىملە آپاردىيە استنطاقى
قورتاردى. بىزى فوردىن آىنىن ۷ سىنە كىمىن آستارا حىسخانەسىنە
ساخلايدىلار. هەمىن گونى آخرام ساعت ۶ دا خېر وېرىدىلر كە، اردبىلە
پىادە كىتىمەلىسىز. لەن مەحوسىلارين اعتراضى و شخصى تجرىھىسى ايلە
ئۆز حسابىمۇزا آت اجارە ايتىمك مەمکن اولدى.

سەحر تەردىن تامىنات رئىسى بىر دىستە آزانلا بىزى آپارىپ نظمىيە
ادارەسىنە تحويل وېرىدى. بۇرادا بىزىم اىچۇن كرايدە اولۇنان آتلار
حاضر اىدى. لەن ئاھلە عضولىنىن گوروش اجارەسى وېرىمەمىشدىلر.
اونلار اوزاقدان دوروب باخىردىلار. بىزى يارىم ساعتىن آرتىق ساخالاما
دىلار. گون چىخماپىش اردبىلە طرف حرکت ايتىدىك. يولومۇز زمانىنن
ايوابىنەن دايىندا دوشىدى. بۇرادا تاييرايىدىجى بىرەنۋەزە يە راست گلدىك.
ھەمىن منظرەنى ايندىيە قىدرەدە اونودا بىلەمەمېش.

عائىلە باشچىسىنى اوzaق سەفرە اميدىسىز جەسىنە يولاسالان اوشاقلارىن،
قوجالارىن، كلىن و آتالارىن نالەسى نەقدىرەدە اورهەك ياندىرىجى يەدلى:
اونلار بىزى كۆز ياشلارى ايلە مشايت ايدىرىدىلر. بۇنلاردا باشقا
اوزاقدان اوزاغا بىزى مشايت ايدەنلەرە وار اىدى. اونلارىن بىضىلىرى
آستاراينىن مرتعج و كەنەپەرستلىرىنەن ايدىلر. بىزىم مامور قاباغىندا
كىتىمە كىمېزە باخماقدان سۇينىردىلر. بعضىلارى ايسە بىزە ياخىن آداملار
ايدىلر. آزانلار اونلارىن بىزە ياخىنلاشماسىنا اجازە وېرىمىرىدىلر. بىزى بو
حالدا گوردو كەدە اوزلىرىنى كىنارا توپوب آغلايىرىدىلار.

مامورلار آتلارى يە بين سۈرۈدولر. اونلار بىر گوندە ۷۰ كىلومەتر
يولى كېچىپ اردبىلە چاتماق اىستەتىرىدىلر. بو ايسە مەمکن دىگىلە.
آخرام آرپا تېھسېنە چاتدىق.

وامنه گوتوردی. بونلاری گورهنه هر بیر آدام تعجب ایتمده بیلمزدی، اونلارین اوزلریننده بیر قطه قان یوخ ایدی. باشلاري آچق، آیاقلاری یالین، رنگلري ساپ ساري سارالميشدی. باشلارينين توکلري اوزلرینن توکلرينه قارشيميشدی. جوخونون اگنинده جيريق جيريق او لموشن يول يول زندان بالتاري وار ایدی. ديزلري، ديرسكلري گورو نوردي. خلاصه، افسر كشيش ساغ طرفه کي قاپيني آچدى، بىرى ايكينجي بير چارسويا چيخاردى. بو چارسويا ايسه ۸ فاپي آچيليردى.

بیزی انفرادی دهیز اذلان دوردونجی دهیز کتیر دیلر. بوده لیزین
۲۳ اطاقی وار ایدی که، بور آدا ۳ دستگاه قالی او زرینده ۱۰- انفره کیمی
فعله ای شله بیردی. بونلاردا زندانی ایدیلر. بیزیم هر بیری میزی بیر
اطلاقا سالدیلار. بوزمان اطلاع دارین بیری بینیندن اوزون ساقفاللى بیر کیشی
ایشیکه چیخدی. بیزه یاخنلاشیب کیم او لدو غوموزی و هارادان گلدى گیمیزی
و نه اتهام ایله حبسه آلیندی گیمیزی سوروشدی. يولدا شلاردا عین زماندا
قوجانین بو. یائدا حبسه دوشمه سیلە چوخ ماراقلانیر دیلار. او ناگوره دده
اونون آدینی، فامیلینی و حبسه دوشمه سینین سببینی سوروشدولا،
قوچا دیدی:

— منیم فامیلیم اکبریدیر، بیز دورد نفریک، اون ایل بوندان اول رضاخانا سو عقد ایتمک اتیمامی ایله تو تولموشدو. بیزه او موقع عذاب و اشکنجه ویردیلر. بیزدن اعتراف آلا بیلمامه میشدیلر. آچاق بونا با خمایاراق بیزی نظامی محکمه یه ویریب اون ایل حبسه محکوم ایتتیلر. ایندی حبسیمیز قورتاریب، ایکی آیدان سونرا آزاد او لماليق.
ام، بیزه وضعتمىتىن: خىدا، اله قدا دىدە:

بورادا سیاسی زندانیلر چو خنور. باشقىا دەلىزىلدە اولورلار، او نلاريندا چوخىسى آذرىبايجانلىدىرلار. بوزمان آزان قاپىسى باغلۇ اولوب محبوس اولان بېز زندانىنى قاپىسىنى ئاچىسى. اونتايىر كاسە سر كەشىزە و بىر جورەك و يېرىدى. محبوس موقۇن استفادە ئايدىب باشىنى قاپىدان ايشىكە

هوندور حصارلارلا احاطه او لونموشى. حصارلارين اوستونه تىكالانلى سيملىر چىكىلمىشىدئ. بىنانين هر طرفينde گوزتچى بورجلارى وارايدىو هر گوزتچى نين قاباغىندا بير نورافكىن گورونوردى. قاپى گوزتچىسى ماشىنلارى گورن كىمى خىلدارلىق ايتىدئ و بىر عده مامور چىخىب ماشىنلارى محاصره يە آلتى. پاسبانلارين قاباغىندا دورموش و بويتونا آيپارا شكليندە تونجдан نشان سالىمىش افسر بىزه ماشىندان دوشوب ايجرى كچىمكى تكليف ايتىدئ. شىئيلرىمىزى گوتوروب دمير قاپيدان ايجرى كچىدىك. بورادا افسر كشىك آدارلىرىمىزى قىدە آلاق شىئيلرىمىزى تفتىش ايتىمك حقىدە امر ويردى. پاسبانلار درحال بىزى احاطه ايتىدىلر. ئۇزۇمۇزى و شىئيلرىمىزى تفتىش ايدىپ كىيىن پولى و آرتىق شەمى وارايدىسە آدىلدار. بوتون بو تىرىيقاتلاردان سونرا افسر كشىك اطاقيندان بىزى بويوك بىر حىطة چىخارتدىلار. افسر كشىك بىزى هەين چىھەطىن كچىرىپ اىكىنچى بىز قاپىتىا - زىنان قاپىسىنا گىتىرىدى. بو قاپى بىر يېنىجى قاپيدان داما اوغا و داما محڪم ايدى. قاپىنин باير طرفينde اىكى سلاحلى پاسبان، ايجرىدە ايسە بىر پاسبان دورمۇشى. قاپىيا ايجرىدىن بويوك قفل لار وورولۇشىدئ. افسر كشىك بايرداكى قىلى الى ايلە چىقىيلاندى. داخلى افسر كشىك گللىپ قاپىنى آچىدى و بىزى ايجرىپە - بويوك بىر چارسوسيا كتىرىدى. بونا بىر يېنىجى چارسو دىبىرىدىلر. (هشتى اوال). بو چارسودان ساتقا سولا اىكى بويوك دمير قاپىلار آچىلىرىدى كە، بىرىسىنин اوستوندە «پىشە كار اوغۇلار»، دىكىرىكتىنده «غىر پىشە كار اوغۇلار» يازىلىمىشىدى.

بۇنلار قىرقاجارىزندانىنин اىكى بويوک دەھلىزلىرى. (كورىدۇرلارى) ايىدى. بۇ دەھلىزلىرىن اىچرىسىنەدە بويوک بېرىنگاڭماھە وارايىدى. آداملارى بورادا قارىشقا كىمى دەغانلىرىدى. آزانلارىن سىلىزىنىن آزقاڭالاق تولاقارىن پىرەسى بېرىتىلىرىدى. تۈز تورپاق دومان كىمى دەھلىزلىرى بۇرۇمۇشىدى. محبۇسلار بىزى چارسۇدا كوردو كەدە قاپىلارىن دالىينا توپلانىپ تەمانا ايدىرىدىلەر. بېرى بېت آپاردى.

چیخارتى و يىنى گلمىش آداملارى نظردن كېپىرىدىكە مات قالى. بىزدە اونى گوردو كە تانىدىق. او، صەم اىقائى ايدى. فكىرىمىزە گلدى كە، كورەسەن استنطاقدان نجه چىخىپىدىر. بىر شئى دىبب، يايىخ؟ بىز اونون حقىنەدە فكىرلىشكە حقلى اىدىك، او بىزىمەلە معىن مەت بىرىرەدە ايشلە مىشىد. بىر بىرىمىزى تانىرىدىق. او نۇنلا كارىدوردا پاسبانىن يانىندا صحبت ايتىك او لماردى. او نا گورەدە من سىتراحا طرف گىتىدىم اونادا آردىمجا گلىكى اشارە ويردىم. مستراحدا اونۇنلا دائىشىدىقا معلوم او لىدى كە، اردبىلەدە وضعىتى آغىر گوردو كە قويوب تەرانا فاقحەمىش و بورادا فعلەلىك ايدىرىمىش. آخروقتىرەدە اردبىلە، آناسينا مكتوب يازىر. خفچە هەمین مكتوبون ايزى ايلە او نى تەراندا توتماغا موقۇف او لور. بىزى ماراقلاندىران اونون بورادا اعتراف ايدىپ ايتەممەسى ايدى. او، دىدى؛ — من ئۇزۇمىمى جىياندان تمامىلە كىنار گوستەمىش و بىر كەلمەدە او لىسون پلىيسە سر ويرەمەمىشى.

تحقيقات شعبە رئىسى فروزش منى ئوز كابىندىسىنە چاغىرىپ چوخلى پول وعدوپىرىدى كە، بلکە مندىن اعتراف آلسىن. لكن من آللادانمادىم سونرا منى چوخ دويىلول. جورەجور اشكىتجەلر ويردىلر. بوتون بونلارا باخمايماق، مندىن بىر قوبارا بىلمەدىلر.

قصرقاجارا گلدىكەن سونرا ھامىمىزى بىر دھلىزە سالمىشىدىلار. بىزدە بو هرجىلىكىن استقادە ايدىپ ياخىندان بىر بىرىمىزە كوروشوب استنطاقدا چۈزۈمىزى دانىشىدىق. ياخىن زماندا باشلاناجاڭ استنطاقدا چۈزۈمىزى نجه آپاراچا ھامىمىز حقىنەدە قطۇق قرارا گلدىك. آرتىق بىزىدە باشقا مەھۇسالار كىمى ھىيەتە چىخارتىدىلار. ھىيەتە چىخارىلان مەھۇسالار چوخخۇسون اگىنەنە پالتار يوخ ايدى. چىكىنلىرىنە پتو سالمىشىدىلار. بعضىلارى ياسە شخصى لىباسدا. بعضىلارىنەن ايسە اگىنلىرىنە كەنەن زول زول زندان پالتارى و قول توقلارىندا كىچىك

بوغچا وار ايدى. تىك تىك آداملارين آياقلارىندا. قاندال گورونوردى. يواشى يواشى يرىنىن، او طرف بوطرقە باخماق اىستەتىنلىرى آذانلار باتون و تېپىكلە ووروب رد ايدىرىدىلر. چارسونون او طرفينىدە دورموش افسرو و كېل باشى بونلارا باخېت قەقەه اىلە گولوردولو. اوچ بواچ شىكلىنىدە اولان بۇ حىيەت كىچىك ايدى. بىش آى آپىق ھوادا گۈمكىن محروم اولان، ھېمىشە محدود ساخلانىلان آداملار اينىدى بىرىنچى دفعە اولاراق آزاد صورتىدە ھىيەتەدە قىم ووروردولار. دوسىھلىرى آرتىق درجهدە بىر بىرى اىلە مربوط اولان يولداشلار بىرلىكىدە دولانىب صحبت ايدىرىدىلر. پلىيسە مقاومت گوستەرمى بىرى دىگىرنە توصىيە ايدىرىدى. صحبت اوقدى شىرىن كىدىرىدى كە، آخشامىن نەوقۇت دوشۇ دەگىنلىكىن بىلەمىرىدىك.

خىداد آيىنин ۲۴ دە آخشام ساعت ۶ ايدى. دەقانى فرضىنى، ابراهىمە مىززە غېنىنى شهرە چاغىرىدىلار. ھامى شهرە چاغىرىلان يولداش لارين اطرافىندا توپلانىب صحبت ايتىگە باشلادى. ھامى دىرىدى:

— بىز گرڭ نەقىمتە او لورسا او لىسون سوپىرىمەيك. مەنكىدور كە، بىر داما سىزى بۇ دھلىزە قايتارماسىنلار. اگر قصرە كىتىرىدىلر، يقىن كە، ياشقا دھلىزە آپاراچاڭلار. او نا گورەدە كىم كىمى ھارادا گوردى معىن اشارەلرلە اردبىلەدە او لىوغۇ كىمى بىرى بىرىمىزى باشا سالاق.

سەھر تەردىن گلېپ او نىلارى آپارىدىلار. آخشام ساعت ۵ دە او نىلارى قصرە قايتارماق. لكن، او لىوغۇمۇز دھلىزە دېگىل، اىكىنچى دھلىزە آپارىدىلار. ھەرىپىرىسىنى بىر اطاقا سالىپ قاپىلارنى باغانلادىلار. او نىلار گلېپ بىزىم يانىمىزىدان كچىر كەن اللەرىنى بىقلارينا چىكدىلر. بوراداندا بىزە آيدىن او لىدى كە، سىاسى ادارەنەن بىزى تەرانا چاغىرماسىنین سىبى يىنى مەركىن الدو شەممەسى تىتىجەسىنە دېگىل، بلکە سىاسى مەھۇسالارى مەركزە توپلاماق مەقدىلە او لەمۇشىدور. اىكىنچى دەنبا مەحارىبەسى باشلا نار كەن سىاسى مەھۇسالارى جنوب زندانلارينا گوندرىمك فكىرىنە دوشۇشىدلەر. لكن سونرا زندانلىرىن آداملارى مجلس قاباغىنا و قصر

فاجارین مقابلينه توپلانيب شگايت ايديرلر. اونلارين بو كيمى از دحاملاري بوزيوك بير نمايشه چوريلىر. وضعىتى بىلە گورهن ايران دولتى و سياسى اداره سياسي محبولارين جنوب زندانينا گوندرىلمەسىدىن موف نظر اىتمكە مجبور اولور. نظمه رئىسى اولان و رضاشاهين امرى ايله يوزلرلە جنایت ايدن، سونرا ايسه اىتدىكلرى جنايىتلەر گوره محكمە يه ويريلان مختارىدا بومسئلهنى محكمەدە آجيقىدان آچىغا اعتراف ايتمىشدى.

بوگونكى چاغرىش بىزيم استنطاقيميزىن باشلانىجىي اولى.

خزاداد آيىنين ۲۹ ۱۳۱۰ ايىدى. منى و ئاطهرى هدايتى شغره چاغىرىدىلار. بوزمان سياسي زندانىلىرى استنطاق آبارماق اىچون سياسي ادارەدن خصوصى مفتىشلەر كىلىرىدى. بىزيم آردىمېزجا كىن نصرالله اسفندىيارى ايىدى. بو كيمى مستنطقلارى سياسي زندانىلىرين آردىنجا گوندرىمكىلە اونلار، زندانىلىرىن سور آلماق، اونلارا تاثير اىتمك، داما دوغروسى اعتراف اىتمكە حاضرلاشدىرماق اىستەيردىلر. نصرالله اسفندىيارى بو مقصىدله بىزە يولدادا، ماشىن ايجىرىسىنەدە مەربانچىلىق گوستريز و بىزيملىه صحبت اىتمكە چالىشىرىدى. نهاب او، سوزه باشلاياراق دىدى:

— بىز ھامىمىز ايرانلى، ھامىمىزدا مسلمانىق. وظيفەمېزدىرىكە، بىلە موقۇلارە بىز بىرېمىزە كەك ايدەك. اونا گوره دە تۈزۈمە وظيفە بىلەرەم كە، سىرى تەرانىن وضعىتى ايله تانىش اىتمكە بىراپىر، سىزە سياسي ادارەنин اليىندىن نجات تاپماق يو لارىنىدا گوسترىم.

او، سوزونە دوام ايدىپ دىدى:

— معلومىدوركە، اوراق ولايتلارنىڭ كىلىميش بىز و ھې بىرېنىزىن دە اىودە بىر بولوك عائلەنiz واردىر. ائلە حرکت اىتمك لازمىدىر كە، تىلىكىلە آزاد او لوب تۈز عائلەنiz يانىنى قايدا بىلەسىنiz. بودا او زمان او لاچاق كە، تۈزونۇزى دولتە صادق گوستەرسىنiz. عكس تقدىردىن چىتىندير.

او، گىنده سوزونە دوام ايدىپ دىدى:
— نداوار انسان حياندا سھوايدە بىلر، او لاپىلر كە، راست گلدىگى، او توروب دوردوغى آداملار اونى يولدان چىخارساينلار. دوغروسونى دىتىن، دولتىدە سىزى ياغىشلارى. عناد اىتدىكىنierz حالدا تۈزۈنۈز تۈز ئىنیزلە اىشىنیزى چتىنلەك سالمايش اولارسىز، بونى داپىلەن كە، سياسي ادارەدە او تورانلار اولوقجا رەحمسىزدىرلىر. اونلارين الليرىنده بويوك انتقىار واردىر. من مصلحت كورورەم كە، سياسي ادارە يە گىلن كىمىن دوغروسونى دىبيب، تۈزۈنۈزى، عائلەنiz راحت ايدەسىنiz.

بىز بىز سوزلەر ئىشىتىدىكىن سۇنزا جواب ويردىكە:
— ساغ اولون كە، بىزە بىز خىرخواه مصلحت ويردىنiz. استنطاق مىسەلەسىنە گلدىكە بىز دولت عليهينە بىز قىمدە اولسون گوتورمه مىشىك و بىزدىن ايندىكە كىمىن نە سوروشوبىلار دوغروسونى دىميشىك. كېنە بورادا نە سوروشىسالار ائلە او جورىدە جواب ويرە جىگىك.

ئاطهرى منىم سوزومە قوت ويرىپ دىدى:
— خرىيپىز اولمايان مىسەلە حقىنە نەدىمك اولار. اسفندىيارى بىزدىن بىزەن بوجوابلارى ئىشىتىدىكە چې چې بىزە باخىرىدى. معلوم ايدى كە، بىزيم ويردىكىمېز جوابلارдан راضى قالماشىدى. اىكىنچى دفعە داما سورە باشلاماغا اىكان اولمادى. چونكە، ماشىنلار ئەنمە قاباغىندا دايىنمىشنى. انتظار اطاقلارىندا قوجا، جوان و قادىنلار مەف چىك دايىنمىشىلار. اونلار فرەصت آختارىرىدىلار كە، عريفە لەپىنى مربوط شعبەلەرە يېتىرىسىنلار. بونلارين آراسىندا باشىنا قارا چارشاب سالمايش قوجا بىر قادىن وارايدى. بوطرفىن قۇوردولار، او طرفەن گلدىرى. بوزمان سياسي ادارە رئىسى سەھنگ سىف ادارە يە گلدى. هەمین قوجا قادىن اونى كوردو كە آياقلارىندا يېخىلىپ يالوارماغا باشلادى:
— آى آقا، باشىنا دونوم منىم او غلومىن اون ايدىر كە، ساخلاپىلار. اىودە نە كىن واردى، ساتىب اونون او شاقلاقارىنا يېدىرىدىمىش. اىندى

پالاندان نه ئوز خقىمەدە و نەدە باشقۇلارينىن خقىنەدە بىر شەنى دىيە
بىلمەرم.

جوانشىر بو قطۇمى جوابى ايشيتىدىكە دىدى:

— بىز آذربايچانلىلارين بىدېخت چىلىكلىرىنىن بىر سېبىيە بودۇر
كە، موقع تانىماغى باجارتىرىق. چالىشىب ئۇزۇمۇزى دولتە خېرخواه
گوستەركە عوضىنە هېمىشە ائلە حر كىتلار ايتىمىشىكە، دولت بىردىن
بىدكەن اولوب. حقللى او لاراق آذربايچانلىلارى بىر عىسانىچى كىمى تانىيەلار،
و- اعتماد ايتىمەرلەر. ايندىكە، حقىقىتى دىمكەن بويون فاچىرىرسىزىن،
كىدىن بىر مەت قارانلىق حىسخانەلەدە ياتىن، باخارىق.

او، سوزۇنى قورتاران كىمى زىنكى باسىدە، بىر نەزەر مفتىش اىچرى
داخىل اولدى جوانشىر بىر شەنى يازىپ او ناويردى و گوستەرى كە، منى آپارىپ
حىسخانەلەدە تەحويل ويرىپسىنلەر. مفتىش منى كىتىرىپ توقيف گاھما،
(موقتى زىندان) تەحويل ويرىپ كىتىرى. حىھەت دىن كىمى جوشوردى. اوقدى
آدام وار ايدىكە، قەم قويىماغا يېر يوخ ايدى. اونلارا ياخىنلاشىپ
سوروشلۇم:

— بورا آمباردىر؟

اونلار باشا دوشۇلولكە، من بورا ياخىنلاشىپ، دىلى:

— خىر، آقا.

او بىرىسى كوردو كە، من باشا دوشەممىشىم، دىلى:

— بورا زىندانلىرىر، بوايسە زىندان اطاقلارىنىن بىرى حساب او لوئۇر.
باپىرسۇن توستۇسى، خىشىش، شىرە و ترياك قوخۇسوندان اىچرى
كىرمك ممكىن دىگىلى.

سەحر تزدن بىزى چاغىرىپ قىرە كىتىرىلىر و هەبىرىمېزى بىر اطاقا
سالىپ قاپىلارىمېزى باڭلادىلار. بو اطاقلاردا اىكىسىنە بىز قاندال
وورولموش مەجبۇسالار وار ايدى.

بو زمان بىرىنچى چارسۇدان بىر نفر آزان گلىپ ھەدایت طامرى،

داها هەچ بىر شەنى قالمايىپ. منى چوپىرىن بالا لارىنىن باشىنا، منىم
اوغلۇمى آزاد ايدىن.

سرەنگ سيف نه اونون ئوزونە و نە سوزونە اعتنا ايتىمەيىب
كىجدى.

اسفنديارى بىزى قاپىدا قويىوب اىچرى كىتىرى. باييرا چىخىپ منى
بىر اطاقا، ئاطەرىنى ايسە باشقا بىر اطاقا دعوت ايتىدى. داخل او لەلۇغوم
اطاغىن يوخارى باشىندا چىكى بىر مىز قويىولموشى. مىزىن آرخاسىندا
ايسە كوى كۆز، قىرمىزى اوز، گودەك، اتلى بىر آدام او تورموشى. بو
تحقيقات شعبە رئىسى جەفرقلە خان جوانشىرلەيدى. اونون باشىنин
اوستوندە رضاخانىن عكىسى آسېلىمېشى. من اىچرى كىرىن كىمى باشىننى
يوخارى قالدىرىپ مىزىن يائىندا او تورماغانى تكلىف ايتىدى. اليىنده نە ايسە
يازىرىدى، قىلىم يېرە قويىوب دىدى:

— يقىن كە، جىسە آلينىماغىنلىرىن سېبىيەن بىلىرىسىنiz. بونى دا

بىلىرىسىنiz كە، سەندو مەركىزىز اولاراق بىر آدامى حىسە ئالمازلار. سىزىن
حقىنizىزde بىر چوخ مەركلەر واردىر. بو معلوماتلار ايسە ايندىكى دىگىل،
بىلە ئىچە ئىللەرن بوطوفە توپلانان معلوماتلاردىر. آستارا نظىھەسى
وقتلىق وقىنەن يازىپ بىزە گوندرىپ. بوندان باشقا تاڭلار، مالكلەر
طرفىنندە آستارادا دولت عليهينە گوردو گۈنۈز اىشلەر حقىنەدە بىرسىرا
معلوماتلار گوندرىپلىر. داها سىزىن حقىنizىزde هەچ بىر شېھە يېرى يوخدۇر.
كىم حقىقىتى دىرىسە، او، آزاد او لاجاقدىر.

جوانشىر منى آلداتماق اىستەپەرىدى. اونون بو بوش بوغاز لېغىنин
منە تائىرى اولا بىلمىزدى.

قىساجا اولاراق جوانشىرە بىلە جواب ويردىم:
— آستارا، اردبىل و تېرىزىدە دوغىرى دوز كون اولاراق جواب ويرمىشىم.
من هەچ وقت سیاسى بىر جەريانىدا او لمامىشام و سیاستە دخالت ايتىمەمېشىم.

دەنئار او لۇغۇندا گوره او نا «عليخان بىرزخ» لقبى وېرىمېشدىلر.
و زىندانى قاپىنى دۈپىلە كە چورتى پۇزولاردى. بىئەل جواب وېرەدى:
— آقا قاپىنى وورمايىن، آچار بۇزادا دىكىل! آچار چارسۇدادىر.
حالبۇكە، آزانلار عوض اولاڭن آچارى بىرى دىكىرىنە تھۆپول
پېرىرىدىلر. او، قاپىنى آچماق واذىت چىكمەمك اپچون بىئەل جواب پېرىرىدى.
و، رىشتۇت آلماق يولى ايلە چوخلى پۇل توبلاپىشىدى. بىر طرفدىن چورتى
بۇرۇلمۇش عليخانىنى يېكىنسق دۇنقولتوسىن، دىكىن طرفقىن دە فانداللى
زىندانىلىرىن آموزازى روحومۇزى سېخىرىدى. گورەسنى اونلارين تەمىزىرى
مەدىرى؟ نەايچون اونلارا قاندال ووروبىلار؟
بىرگۈن قاپىنى آرالايب اىكىسىنە بىر قاندال وورۇلمۇش زىندانى
تۈرىن ھارالى او لۇقلارىنى و نەاتەم ايلە حبىسە آليندىقلارىنىن سېبىنى
سۇرۇشلۇم. اونلاردان بىرى اوجا بويلى بىر كىشى اىدى. او، درىنەن
کو كىسونى ئوتورەرك دىدى:
— آقا دىزىدا زىيادىست، مارا بىدىخت كەند. ماسترا دىكىران
خورده، بەدھان ما مالىدە اند.

اوجا بويلى لەستان كىنلىسى سوزۇنە دوام ايدىب دىدى:
— بىز ۲۰ نفرلىك بىر حادىثه اوستوندە تو تو لمۇشوق. من لەستاندا
كىنده اكىنچىلىككە مشغۇل اىدىم. دولت مامورلارى و اربابىن ئۆلمى
نى پوجا چىخارتدى. بالا لاريم كوجەلەر دوشىدى. نەھايت اربابىن يانىندا
تو گر قالماغا مجبور او لۇمۇم. گونلارىن بىر گونوندە اربابى شەھە
چاغىرىدىلار. او، شەردىن قايتىتىقىدان سوترا نو كەلرى چاغىرىب دىدى:
— گىدىن حاضرلاشىن! صباح كىچە منىملىك بىراپىر بىررە كىدە جىكىزىز.
آخشام هوا قارانلىقلارىن كەن آنلارىمېزى مىنېپ اربابلا براپىز يولا
دوشىدۇك. كىچە يارىدان كېچىمىشىدى. شوھە يۈلوندان بىر آز كەناردا
دۇرۇپ انتظاپچىكىردىك. بۇزمان او زاقدان ايشقى گورۇندى. بۇ، ماشىن

دىيە سىلسەنى، الىينە كى كېچىك كاغىزلا سىدلەپ الله ئاھىزىن اطاغىنى
كەلدى. ئاھىزى هەياتى ايسە ئاھاغىن قاپىسىندا باشىنى چىخارىپ او نلارا
باخىرىدى. آزان ئاھىزى سىدلەپ الله ئاھىزىنى چاغىرىدى و دىدى:
— سىز ادارەنин كۆسترىشىنە اساسا خستە خانە يە كىتمە لېسىنەز.
قىرقاچاردا و خارجە سىدلەپ الله رضاخانىن جنایتلىرى حقىنە چوخ
أىشىتىمىتىدى و بىلىرىدى كە، رضاخان آزادان آپارماق اىستەدىكى آداملارى
خستە خانە يە گۇندرىر، اورادا مختلف، يوللارلا «قوللۇقۇنا يېتىشىر»،
او ايدى كە، سىدلەپ الله واهىمە دوشىدى و خىال اىتىدى كە، بىلەك اوننى دا
ئۇلۇرمۇك اىستەيىرلر. كېتىكىن امتىاع اىتىدى. ئاھىزى هەياتى ايسە
اطاغىندان باشىنى چىخارىپ بونلارا تاماشا يەپىرو ماخانە لېنى اىشىدەرىدى
و گورۇرىدى كە، سىدلەپ الله قورخوب كېتىك اىستەمیر. ئاھىزى مجرد
اطاقلاردا او لۇقجا دارىخىرىدى. او، آزانى چاغىرىب دىدى:
— من دە ئاھىزى يەم اكىر او كېتىك اىستەمېرسە، من كېدەرم.
آزان سىاسى ادارەنин ئاھىزى سىدلەپ الله ئاھىزىنى نەمەنلىك خستە خانە يە
گۇندرەمىسىنى باشا دوشوب، آنچاق امرى يېرىنە يېتىرىمېش اولىسون
دىيە ئاھىزى هەياتى ئاھىزى سىدلەپ الله عوضىنە خستە خانە يە آپارماقا
راغضىلىق وېرىدى و آپاردى.

قىرقاچارىن مجرد اطاقلارىندا

قىرقاچارىن مجرد زىندانلارىندا كېزىدىكىمېز گونلر يابىن اىستى
و قىتىنە تصادف اىتىمىشىدى. زىندانىن بوغوجى هواسىنَا باخما ياراق اىشىم
اطاقين او باشىندان بوباشىنَا، بۇ باشىندان او باشىندا قدم وورماق ايو،
ئائىلە حقىنە و گەلەجەك وضعىتىمېز حقىنە دوشۇنك و اىشىمىزىن
كىدىشاتىنەن فەرلىشمك اىدى. لەن، فەر، خىالدان بىر نتىجە چىخىمىرىدى.
خارجى عالملە علاقە تىمامىلە كېلىمەشىدى. علاقە يالىنیز شىرە اىو ترىياكى
آزانلارلا ايدى. بوازانلارдан بىرىنین آدى عليخان ايدى. او، آجو دانىشان،

— بیزیمده بدیخت اولماگیمیرین سببی بیرینجی ارباب — مالک، ایکینچی قساب سپهبد احمدی اولموشدور. من خانین رعیتی و اکینچیسی، حقیقتنده ابسه خصوصی نوکری ایدیم. او، بیزیمله بیر ارباب کیمی، رفتار ایتمیردی. او، رعیتندن قانونی بفره آلماقلا کفایتلنیردی. او، دوقعون آی زحمت چکیب الده ایتدیکیمیز محصولون هامیسینی مختلف بهانه‌لره الیمیردن آلیردی بیز دوزولمز بیر وضعیته ایدیک. بیچاق سومو گه دایانمیشندی. نولمک ویا یاشاماق. بوندان باشقا بیر علاج یوخ ایدی. اوناگوره ده کندلیلر. بیرگون مسجده توپلاشیب چوخ دیب دانیشیدیقدان سونرا اربابین ظلمینه قارشی جدی مقاومت گوسترمکی قرار‌اللیلار. اربابین قاییسینا گدیب بیرنچه طلب‌ایره لی سوردوک. ارباب قانع اولمادی. کندلیلر ایسه سوزلرینین اوستونده دایاندیلار. ارباب شهره گدیب دولت یانیندا بیزی بیر عصیانچی کیمی قلمه ویرمیشندی. بیز عده ژاندارم کنده گلندی. کندلیلر مقاومت گوستردیلر. ژاندارملارین فشاری نتیجه‌سینده کنندی ترک ایدیب داغلارا چیخمالی اولنوق. بیرمدت داغلاردا قاچاق حالیندا دولانیردیق و هئچ بیز دولت‌قوه‌سی بیزه یاخین گله بیلمیردی. نهایت، قساب احمدی قرآن مهرله بیب بیز نجه نفر ملا و سید واسطه‌سیله بیزه گوندرمیشندی و یازمیشندی؛ سیزی تعقیب ایتمدیه چکلر و ارباب ایله آرانیزدا معین قایدا قانون اولاًجاقدیر.

بیزده بیزینجی نوبده قرآن ایتاندیق، همه‌ده عالی رتبه‌لی دولت ماموری سپهبد احمدی‌یه ایتاندیق و ینین کنده قاییتدیق. لکن، قساب احمدی قرآن حرمت قویماهیب خیانت ایتنی. هامیمیری توتوپ تهرانا گونرددی. تهراندا بیزی حربی محکمده محاکمه ایتدیلر. هر بیرمیزه اون، اون بشش ابل حبس ویردیلر.

بو قاندال که، ال آیاقلارمیزدا گورورسونور، بونوندا باشقا سببی واردیر. بیز اوج ایلدیرکه، بورادا باتیریق. قصرقاچارین رئیسی سرهنگ آفاخان که، ظالم بیرآدام ایدی. بیزه آرتق درجه‌ده ظلام ایدیردی؛ زندانیلو

ایدی، تهراندان گلیردی. ماشینلار هله بیزه چاتمامیش خان هامیمیری بیزیره توپلاسیب دیدی:

— بوگلن ماشیندیر، معلوم اولدوغونا گوره ایچینده ياخشی پول، مال دولت واردیر. بیز بو ماشینلاری چاپمالیق. اوناگورده بیزینجی نوبده ماشینین تکرلرینی و ایچریسینده اولان آداملاری نشانان آلماق و وورماق لازمیرد.

ماشین یاخنلاشمیشندی. قاییدیب ئوز یرلریمیزه اوزاندیق. ماشین یاخنلاشتیدیقدا هامی بیردن آتش آچدی. ماشین درحال دایاندی. ماشینی آرایا آلدیق. لکن ماشیندا ساغ آدام قالمامیشندی. شوفوه قفر ئولموشدى. ماشیندا یاخشی گئیینمیش بیرافسر وار ایدی. ماشینین ایچریسینده، خانین دیدیگی کیمی، ائله بیر مال دولت یوخ ایدی. بیز ایکی کیچیك چمدان و کاڭذان باشقا هئچ بیر شئی یوخ ایدی. اونلارىدا خان گوتوروب دیدی:

— بو، من دیدیگیم ماشین دیکلیمیش.

ینین آتلاریمیزما مینیب کنده قاییتدیق. بیز نجه گون بوحاده‌نین اوستوندن گچمیشندی. بیز دسته ژاندارم کنده گلیب بیزیم هامیمیری توتوپ ژاندارم اداره‌سینه آپاردیلار. خانىدا بیزیمله گتیرمیشندیلر. بیزی تهراندا حربی محکمه‌یه ویرب محکمه ایتدیلر. لکن خان ائله اورادا قالدی. محکمده معلوم اولدی‌کە، ماشیندا اولان افسر امیرلشکر عبدالدھان طهماسبی ایمیش. بیزلردن بیز نجه نفر حبس‌ابد، قالانلاری ایسه مختلف مذلتی حبىه محکوم ایدیلە. من ده ابى حبس. بیز سونرا باشا دوشدوک کە، خان مسئله‌نی بیلیرمیش و بیزی طهماسبینی وورماقдан ئوتىرى آپارمیشندی.

بو ایسه لرستان والىسى و قوشون رئیسى طرفیندن طهماسبینى آزادان آپارماقдан ئوتىرى حاضرلانتیش بیز برنامه ایمیش. خان آزادا ولدوغى حالدا بیز اشکنچە‌ایله دولى بېرحيات كچيرىرىك. قاندالا باغلانمیش و قاشلارى آغارامیش لرستان کنديلىسى دیدی:

از نلارا جواب ویردیلرکه، طاهری سید لطف الله بوخ، طاهری هدایت چوردادیر. تحقیق ایتدیکده معلوم او لدی که، زندان اداره سی طاهری لطف الله عوضینه، طاهری هدایتی خستهخانده ساخلامیشیدن. اونلار زندان مدیری و زندان رئیسینه جذی اعتراض ایتدیلر. سیاسی اداره سامورلارینن سیدلطف الله حقینه کی برنامه لرینن بوشاچیخماسینا باخما میاراق اونی استنطاق ایتمه لی ایدیلر و استنطاقدا ایتدیلر.

سیاسی اداره مامورلاری سید لطف الله طاهری نی بیر باشا آشاغی زندانا، یعنی ۱ نمره لی زندانا گوندردیلر. طاهری هدایتی ایسه ینین بیز اولدوغوموز دھلیره قایتاردیلار. بو گوندن ده ثهراندا بیزیم ایکینجی دفعه استنطاقیمیش باشلانمیش او لدی:

بیر نمره لی زندان او موقع نظمه نین سیاسی اداره سینین یننه زندانیلری تضییق آلتینا آلماق، دویمک و فشار کتیرمک ایچون بیرواسطه ایدی. خلاصه، نوبه منه یتشیدی. منی ده بیر نفر اردبیلی یولداشلا شهره چاغیردیلار. بو دفعه استنطاق اطاقیندا جوانشیر تکدکیلی. اونون یانیندا کوده ک بویلی و آریق بیر آدام او تورموشلی. بو تحقیقات شعبه رئیسی فروزن ش ایدی. او، جوانشیره دیدی:

— من عمومیتله اذربايجانیلاری چوخ سئویرم. چونکه اونلار قوچاق، قورخماردیلار. عین زماندا ئور منفعت و ضررلرینی ده ترباشا دوشورلور، اونلار مرد مردانه گوردو كلری ایشی گیزلتیرم و جسارتلە دیپرلور. من تصور ایدیرم که، بو آقادا ائله اونلار داندیر. حقیقتی اولدوغی کیمی آچیب دیبەجکىر. بىلە او لدوقدا بىزدە باجاردیغیمیز قدر اونا كمكلىك ایدەجىك بىلە که، على فيروزى، محمدىلى شريفي و باشقالارى جسارتلە حقیقتی آچیب دیدیلر و آزاد او لدولار. عکس صورتده اونا بیز کمك ایدە بىلەمەيەجگىك.

او، او زونى منه تو تاراق دیدى:

اچجون معین ایدیلمیش خورك و لباسى ویرمیردى. ال آیاقلاریمیرا قاندال ووروب ایشیک حیە طەه ایشلەمکه گوندردیردى. زندانلر بىر کیشىنین ینندن جاناڭلۇمیشىلار. سید فرماد آدلی بىر نفرین باشچىلېقى ایله بىلە قرارا گلدىكىك، زندانلری ایشیک حیە طەه آپارازكىن و زندان قاپىسى آچيق او لدوغى موقع تو كولوب بىرىنجى نوبىدە قاپى كشىك جىسىنى ياخالايق و سلاحلارىنى آليپ قاباغا گلن مامورلارى ٹولدوروب زندان اداره سینه، افسر كشىك اطاغىنا هجوم ايدەك. اورادا اولان سلاحلارى گوتوردەك، تلفون واسطەلرینى كىك و زندان قاپيلارينى آچىپ ایشىگە چىخاچ، بىز بىرگۈن بو خطرلى ايشە باشلادىق. قاپيلار آچىلاركىن بىزىنچە نفر كشىكىجينن سلاحلارىنى آلدېق، بىر نجه نفر مامورى دا ٹولدوردۇك. لكن بىر نامەمیزى تامامىلە حیاتا كچىرە بىلەمەدىك. كشىك اطاغىنى توتا بىلەمەدىك. اونلار سلاحلارى گوتوروب حىە طەمحاصرە ایتمىشىلار. تلفون واسطەسى ایسه كىسلەمەشىدی. افسر كشىك آچارلارى گوتوروب آرادان چىخىمىشىدی. بالىنر ۲۰۰ نفره قدر زندانى بايپارا چىخا بىلە. او بىزى طرفىن ده زندان اداره سینه و نظيمىدە خبر ويرمیشىلار. اونلار ماشىن، موتورسكللت و آتلا بىزى تعقب ایتىلرلر. بىر چوخ آدامى ووروب ٹولدور دولر و بىر عەنەن ده ياخالادىلار. بالىنر سید فرماد بىر نجه نفرلە بونلارین ینندن قورتارا بىلە. تو تولان زندانلرین ھامىسىنى حربى محكىمەدە محاكمە ایتىلر. بىر نجه نفر اعدام او لوندى، بىر عەنەن ده جزالارىنى آرتىرىدىلار.

بىر آيدان آرتىق اينى که، ائله بورادا ايدىك، نە خىر آلان، نە دە حوال سوروشان وارىيى. عین زماندا ايسىن اول آخىدا معلوم دكىلى ۵۴ گوندىن سونرا جوانشیر و فروزش قصرە گلدىلر. مقدىلرلى سيدلطف اللهنى خستەخانده گورمك ايدى. بىر باشا اورا كىتىلر و طاهرى سيدلطف اللهنى چاغيرىپ استنطاق آلماق اىستىدىلر، خستەخانده

همن مامورون آدی عباسخان گندخدا ایدی. گاغنی آلب منیمله
برابر اطاقدان چیخدی. پله لردن آشاغی دوشکن او منه نصیحت ایده زک
دیپردى:

— آقا، بی خود لجاجت ایتمه بین، ئۇزۇنۇزە زحمت ویرمە بین،
بو بىشىرفلىر ال گوتورن دىگىللر. گىدین، بىر شەئى دىین، ئۇزۇنۇزى
راحت ایدىن.

١ نۇرەللى زىندان ويا جىنس تارىك

ساعت ١٢ اوڭاردى. منى ١ نۇرەللى زىندانا گىتىرىدىلر. جىنس تارىك
حىقىنيدە چوخ شەئى ايشيتىكىم اىچون هېرىرى دقتله نظردن كېپىرىدىم. دار
دەلىزىن او طرف بوطفىننە سىرا ايلە دوزولۇ نۇرەللى تام سكوت
ايچرىسىنندە ایدى. بو محوطة نىن عمومى منظرەسى قىربىستانىيغى خاطرلا
دېرىدى. يوغۇن آذان آدىمى دفترە قىد ايدىب ئۇزۇمى تەقىشىن اىتىدىكەن
سوئىرا منى ٧ نۇرەللى اطاقا سالى. اطاق ائلە قارانلىق اىدى كە. اىجرى
كىرەن كىمى هەنجەنەي سەچە بىلەمدىم. اطاغىن ايشىگە هەچ بىر نفس
چىكىرى يۈرۈپ يۈچىدى. مەستراج ايسە اطاغانى اىچرىسىنندە يېلىشىرىدى. يارىدان
بىوخارى آغاولان بو كېچىك اطاغا يالىز بىر تختخواب يېلىشىرىدى. تخت
خوابىن اوستوندە كى يورغان دوشە كە اوختار بىر شەئى گورۇنۇردى.
اونلار او قىر چىركلى و كەھف اىدى كە. آدام ال وورماغا بىلە رغبت
ايتىمىرىدى. بىر ك سوسۇز اىدىم. قاپىنى دو كوب پاسبانى چاھىرىدىم. بىر آز
سو اىستەدىم.

پاسبان چىغىرىپ دىلى:

— آقا، بورا آتائىزىن اىوي دىكىل كە، هرنە اىستەسىنر گىتىرسىنلر.
بورا جىنس تارىكىر. هر ٢٤ ساعتنىن بىر كۆزە سو آلا جاقيسىنر.
باشا دوشۇم كە، بورادا سوداندا تضييق واسطەسى كىمى استفادە
ايدىلر. من هەلە قاپىننەن قاباغىندا داييانىب دەلىزە باخىرىدىم. اطاقلارى
تەقىشىن اىدىرىدىلر. بىر پاسبان آذربايجانلىقا اوخشايرىدى. او، قىم وورا

— بونىدا بىلەلى سىينىز كە، حىقىقت بىزە آيدىتىدىر. آستارادا باش
وирن حادىھلرین كىملىر طرفىنن تورە دىلىكىنى بىزە چوخدان
معلومات ويرىپلىر. سىز دولەت صادقىلى او لوقدا بىزدە سىزە هە جور
كىملىك كۆستەر بىلە جىكىك. فروزش تىك دىلى ايلە يوخ، الى ايلە، قاش گوزى ايلەدە
دانىشىرىدى. او، دانىشار كە من ساكت دوروب تمانا ايدىرىدىم.
جوانشىر استنطاق ورقة لرىنى قاباغىنا چىكىپ دىدى:

— آقاي فروزش تەحقىقات شعبەسى نىن رئىسى دىرى.. اونون حضرت
اجل يانىندا (ایران نظمىيە رئىسى) بويوك حرمتى واردىدى. ياخشىسى
بودور كە، فرستىن استفادەه ايدىب ئۇزۇنۇزى بوسياھ چالان قورتاراسىنير.
من قىساجا او لاراق جواب ويردىم:

— بو آداملاركە، دېرىسىنېز حقىقىتى دىدىكلىرى اىچون آزادا لوپلار،
اونلار مەكتىدور كە، بىر اىشنى گوروب دىب، ئۇزلىنى خلاص ايدىلىر.
من كە، هەچ بىر اىشىدە اولمامىشام و هەچ بىر اىش: گورمەمىش
نەدىيە بىلەرم.

جوانشىر او زونى فروزشە تو توب دىدى:
— من بونلارин روھىلەلىنى آز چوخ بىلەرم. بونلار بىر آسانلىقلا
بىر شەئى دىين دىگىللر.

فروزش بىر نېچە دېقىقە دايانتى، نصىحت ويرمەكە باشلادى. لكن،
نتىجە آلا بىلەدىكى اىچون آجىقام، حالدا چىخىپ گىتىدى.

جوانشىر بىر مامورى چاھىرىدى. منى اونا تحويل ويرىپ دىلى:
— آپار بونى آشاغىدا تحويل وير.

أوزۇنى منه طرف توتاراق:
— ائلە بىلەرىسىنر كە، خېرىم يوخلۇر، دىمكىلە دولت سىزدىن ال
چىكە جىكىر. گىت اورادا بىر قدر قالارسان. ئۇزۇن خواھش اىدەنە،
او وقتىدە گلىپ اختراف اىدەرسىن.

ایتمکی ده ئۇزومە وظىفە حساب ايدىرەم. سىزىن ده نەكىمىي ايشىنىز
اولارسا يېرىندە يتىرىمكە حاضرام.

من نظىبە ايشچىلىرى آراسىندا بىلە بىر آداما راست گلمەمىشىدىم.
چوخ تىجىپ ايدىم. او، داها دايامانىيپ كىتىدى. من ده گىدىپ تختخوابىن
دىرىلىرى اوستوندە اوزاندىم.

قابى بىرددە صباح ساعت بىرددە آچىلىدى. يىك كېتىرىدىلر. بوزمان ۱۸
ئىمەھەلى اطاغىن زىندانىسى فرصنەن استفادە ايدىب كارىدورا چىخىلۇ
قاپىمەن قاباگىنا گلدى. او، نسبتا او جابوپىلى، كېرىدە مفتلى بىر آدام
ايدى. تەلسىك حالدا فامىلىمىنى، نەتەنامايىلە حبسە دوشۇڭومى سوروشىدى.
ائىلچىدە اوئون كىم او لۇغۇنى وەرارادا توتوڭۇغۇنى اوندان سوروشۇم.
بىر بىرىمېزە خلاصە اولاراق اىضاحات وېرىپ، تانىش اولۇق. بوا آدام
رضاوستا ايدى. او، دىدى:

— نىجە كۈن عرضىنە سىزىن بىرچوخ يۈلدۈشلەرىنىز بوراناكىتىرىپىلر.
دىمك اولاركە، بورادا اولان زىندانىلىرىن اكتىرى سىزىن يولداشلارىنىزدىر.
دارىخماق لازم دىكىل، بىلە. گۇنلارين عمرى آز اولار. بۇ جىس تارىك
سياسى ادارەنин آخرىنچى ضربەسى و آخرىنچى فشارىدىر. شرافتىلە
زىندانما آياق قويۇمۇشوق، شرافتىلە آزاد اولا جايىق.

آرتىق صحبت ايتىمكە وقت يوخ ايدى. قىسا اولاراق اونا جواب
وېرىپ دىدىم:

— بىزىنچە حبسە آلينما مىشىق. ايندى ۸ آيَا ياخىنلىرى كە، زىندانى اىك.

نظافتچىلر گىلىپ قاباڭلار آپاردىلار. پاسبانلاردا قاباڭلار باغانلىيپ
كىتىلىلر. بۇ گوندىن قابى آچىق او لۇغى زىمان فرصنەن استفادە ايدىب
رضاوستا اىلە دانىشىر، كوندە لىك حادىھە لرى بىرى بىرىمېزە چاتىرىرىدىق.
دوغۇزداندا او، تجرىبەلى و محكىم ارا دەلى بىر يولداش ايدى. زىنداندا
او لۇغۇنى مەتلە پىلسە قارشى جىرى مبارزە آپارىرىدى. ئۇز يولداشلارينا.

وورا بو طرفە گلدى. من فكىرىشىدىم كە، بوندان سو خواهشى ايدىم. بلكە
وېرىدى. بىرددە دوغۇزداندا يو خلاماق اىستەپىرىدىم كە، بۇ شخص
آذربايجانلىدىر يايىخ، منىم اطاغىمىن قاباگىنا گلدىكە يواشجا قاپىنى
ووردۇم. او، ياخىن گلىپ قولاغىنى قاپىنىن داشىكىنە قويوب سوروشىدى:
— نە اىستەپىرىسىنىز؟

جواب وېرىدىم كە، — سو اىستەپىرىم.
او، قاپىنى آچىدى و كۆزەنى منىن آليپ كىتىدى. آزىچىمەدى كە،
كۆزەنى دولۇرۇپ كېتىرىدى. معلوم اولدى كە، بۇ شخص آذربايجانلىدىر.
فرصنەن استفادە ايدىب من اوندان سوروشۇم كە، آذربايجاننىن هانسى
يېرىنىدىنى. او، دىدى:

— اردېپىلەن كىندرلىنىدەنم. چوخ دانىرى كە، بورادا ياشاييرام. حكومت
مامورلارىنىن سىاسى زىندانىلىرى گورن گۈزلىرى يو خدور. خصوصىلە
آذربايجانلىق اولسا داها پىس رفتار ايدىلر. بۇ فرق قويمى بالنىز
زىنداندا، زىندانىلىر آراسىندا دىكىل، قوللۇقچىلار آراسىندا دا، بۇ پاسبانلار
آراسىندا دادا ئۇزۇنى گوستىرىن. نىچە ايلدن بىر دفعە پاسبانلاردا درجه
وېرىلىر كەن آذربايجانلىدارىن اون نەغىنلىن بىر نەغىنە درجه وېرىمىرلر.
بىر سوزلە سر سوزلىرىنى بىزىلەن كېزىلەن كېزىلەن كېزىلەن كېزىلەن كېزىلەن كېزىلەن
بىكانە كىمى باخىرلار. بىر يە مامور گوندرىدىكلىرى زىمان باشقا
بىرىسىنى ده بىزە گۈز قويۇرلار، بىزلىرى تەقىير ايدىلر.

سونرا باشلادى منه اورەك وېرمىكە:
— دارىخما، عىبى يو خدور. بلكەدە الله كەمكلىك ايدەر چىخارسىنىز.
اما سىزە دىيىم كە، بونلار، بونظمىمە مامورلارى چوخ آلماق آداملاردىلار.
بونلارىن سوزلىرىنە اینانما يىبن. بونلار بورادا چوخ آداملارا وعدە وېرىپ
اعتراف آلىپىلار. سونرا ايسە آپارىپ كوللەلەيىپلر.
او، سوزونە دوام ايدىب دىنى:

— من بورادا هېشىھ سىاسى زىندانىلە كەك ايتىشىم و كەك

خصوصیله پلیس مقابله‌نده مقاومت گوسترهن و فرقه سرینی ساخلایان یولدانلارا الیندن گلن کمکلیکی ایدیردی.

منیم او للوغوم نمره پاسبانلارین او توردوقلاری بیرون نموده باخديقدا پاسبانلارین آدمیم لیدقا ایدی. اطاغین دیشیکیندن چیکی ساغ طرفه بیرون نموده باخديقدا پاسبانلارین

او توردوقلاری ير آیدین گورونوردی. بیرون آدا او گون او لموردی که، بیرون نجه نفره شلاق وورولماسین. او گون يوخ ایدی که، بیرون نجه نفر شلاقين آلتیندا ئوزوندن گیتمەسىن. او گون يوخ ایدی که، بیرون نجه نفرین قابيرقالارى

پلیس تېيكلرینین آلتیندا سینماسین. بوتون سیاسى محبوسالارى، حتى قصرقاچاردا پلیسە مقاومت گوسترهنلار ويا اعتصاب ایده‌نلری ده گتیرىب بورادا دويوردول. بورادا غامتايدن پاسبانلار دويىكە عادت ایتمىشىدلار.

کیم او لورسا اولسۇن، تقصىرىلى تقصىرىسىز، جىبس تارىكە يىنى گتىرىلەن آداملارين اكتىرىتى دو گولملەلى ایدی. پاسبانلاردان بىرى حسن آقا ایدی.

عنادىللىكىنه و تىكىرىنە كوره محبوسلاۋانا حسن آقا سرهنگ دىبرىدىلر. ایكىنجىسى ۲ نمره لى زنداندا قوللوق ايدن مشهور محمدخان يىزدى ایدی.

شلاق وورما مراسمىنە هر ايکىسى مطلق اشتراك ايتمەلی ایدی. بوايىكى پاسيانىن اىكى سىنى ده بىررەد كورەن آدام يقىن ايدیردى که، حتىما بىر آدامى دويە جڭلار.

بىر گون ۲۲ نمره لى اطاقدان بىرنفرى چىخارىپ يوخارى آپاردىلار. تقرىبا بىر ساعتلىك استئنطاقدان سوترا همين آدامى قايتارىپ ئۇز يرىنە سالدىلار. من بونى عادى بىر حال كىمى تصور ايتىدىم. لكن آخشام ساعت

۱۱ او لاردى. يرىمە او زانمىشىدىم. كارىدوردا اوچالان سىس كوى منى فىكى خيالدان آپىرىدى. تزدۇروب قاپىينىن قاباغينا گلدىم. ايشىكە باخديقدا

همين آدامىن ستونون دىبىنە او زادىلدىيەنى كوردوم. حسن آقا سرهنگلە محمدخان يىزدى ئۆز ايشلىرىنە ايدىلر. قىراقدا ايسە اىكى نفر تائىناتدا

دایانمىشىدى. محبوسون دادوفريادى كويە قالخىمىشىدى. لكن، اونون

فرياديما قولاق ويرن يوخ ايدى. اوقدر چىكمەدى که، محبوس شلاق آليندا ديلەن دوشوب ئۇزوندن گىتىدى.

معلوم ايدى که، داما بىتنىن ساغ ير قالماشىدى. كوره كلىرىنەن انى شلاق آلتىندا گىتمىشىدى.

دونن نهار وقتى تانىش او للوغوم پاسيان قاپىنى آچىپ يمك كتىرىدى. اونون آدى اوردوخان ايدى. من اوندان ۲۲ نجى نمرەدە اولان محبوسون

وضعيتىنى سوروشلۇم. او، دىدى: - آدى جىفرىدىر، ئۆزى ده آذربايجانلىدىر، قىرداڭ محالىندا نىدىر.

ئۇزونون دىدىكىنە كوره تهراندا فعلەلە يك ايدىرىمىش. ***

۲۷ نمره لى اطاقدا قالان گودەك، آرىخ و قارا بىر آداما شلاق ووروردول. اوننى چوبوپلا دىگىل، لاستىكە دويوردول. او، جعفر كىمى يالوارمىرىدى. عكسينى، شاهدان توتۇوش سیاسى شعبە رئىسىنە قدر سوپوردى:

- آخرىنجى گونلرینىزدىرا هر نە بىلىرىسىنە ايدىن ا بىر گون ياخانىزدان يايشىپ بوجاچاڭلارا - دىبىرىدى.

اونون باشى اوستوندە فروزش دورموشى. زندانى چوخ جانسىز ايدى. وورولان شلاقلارا دوام كىتىرمەدىب طاقتىن دوشىلى. فروزش اونون وضعىتىنەن آغىر لىفيەنى كوردو كە قوبىوب گىتىدى. آز كچەدى کە، بىر نفر فلدشىر كلىپ هەمین زاندىن اطاغىنا گىتىدى، اونون حقىنە اوردوخان دىدى:

- آدى على اميدىدىر. ئۆزى ده ۷ آيدىرىكە، حېسخانەدە ياتىر. معلوم او للوغونا كوره تهران اھلى دىگىل، لكن تهراندا ياشايىر. اىكىنجى دفعە دىبىكە، اونا شلاق وورولار. او، سر ويرمير. بو، جعفرىن عكسينى او لاراق ايش صاحبىنە اوخشايىر. لكن دوغۇرسونى دېمير. مامورلاردان ايشتىمىشىم کە، اونون اليندە كاغذ توتوبلار.

یولی آختاریردی. آخر وقتله منیم ساغ طرفیمه مادقپور محمد باقر سول طرفیمه ایسه رضاروستا، زندان بیرآز او طرفه میرزه صفر یاتیردی. بیر گون رضاروستا نوعی منه خبر ویردیلر که، یولداشلار سیاسی اداره نین بو کیمی تضییقلرینه قارشی عمومی آجلیق اعلان ایدیلمه سینی مصلحت کوروتلر. معلوم ایدی که، اونلار بیر بیری ایله گوروشوب بو قرارا گلیمیشدلر. بئله لیکله ۲۴ ساعت ایچریسینه یولداشلار قراری بیر بیرلرینه چاتیردیلر.

۱۳۱۰ نجی ایلين آبان آیینین ۱۴ ده نهاردان اعتبارا سیاسی محبولسالار عمومی آجلیق اعلان ایتدیلر. وضعیتمیزین ایدینلادیریلماسی، پرمیزین عوض ایدیلمه سی، حمام و دلله کیتمکه اجازه ویریلمه سی، ایوه مكتوب یازماق حقی وسايره طلب او لوئوردی. آجلیدا تخمينا ۳۰ نفر سیاسی محبوس اشتراك ایدیردی.
آذانلار وضعیتی بئله گوردو کده ال آیاغادوشوب قاپیلاری بالغادیلار، همین دقیقه افسر کشیگه، افسر کشیگ ایسه زندان مدیری و زندان رئیسینه خبر ویردی. آخشاما یاخن ایدی که، زندان رئیسی و معاونی کلدى. اونلار بیزیم سوزلریمیز ایشیدیب کیتیدیلر.

سیاسی اداره مامورلاری آچیق دیبردیلر که، آجلیق ایتمک کمونیست لرین ایشیدیر. اونا گورده محبولسالرین آجلیق اعلان ایتمه سیندن چوخ هدتلتیردیلر، اونلارا اولوچا اعتناسیز یانا شیردیلار.

آجلیق اعلان ایتديکیمیز بیرینچی بشن گونه بیزیم سوراغیمیزا گلن او لمادی. بشن گوندن سونرا فروزش و اسفندیاری قارانلیق گارسا کلديلر. سیاسی اداره زنداندا هامینین آیری ساختانلیدیغی حالدا عمومی آجلیق تشکیل ایدیلمه سی تتبیرینه زندان مامورلاریندان شمه لیردی. اونا گورده اونلار آجلیق ایدن محبولسالردا معلومات الده ایتمک ایچون اطاقلاری آچدیریب بیر بیر صحبت آباردیدیلار. اونلار بو حاده نین باش ویرمه سبیینی ٹوزلرینین قانونسوز اولاراق بیر نچه نفری توتوب

علی او زون مدت زندانبا قالدی. سونرالار اونونلا یاخیندان تانیش او لوق. او، ایران کمونیست پارتیاسینین عضوی او لموشدی. احیاطاسیز لیق نتیجه سینه گیره دوشمشدی. معلوم او لدوغونا گوره فرقه طرفیندن تهراندا بوراخیلان شبناهه نین یاییلماسیندا اشتراك ایتمیشدر. سیاسی اداره اونی ایش اوستونه مدرکله توتماق ایچون مفتسلردن بیر نفرینی او نونولا یاخیندان دوست و تانیش او لماغا و ادار ایدیر. سیاسی اداره نین بو حیله سی باش توتور. علی شبناهه نین یاییلماسیندا او ندان استفاده ایتمک فکرینه دوشور. اونونلا بو حقده محبت ایدیر. گوروش گونی، وقت و بیر معین لشذیریرلر. تامینات بو مستله دن چوخ شادا ولوفوری سیاسی اداره یه معلومات ویریر. علی امید شبناهه لری گتیریب اوناویره کن کناردا گیز لتخمیش تامیناتلار توکولوب او نلاری توتور. قاباچجادان حاضر لانمیش برنامه اساسیندا همین تامینات اول اعتراف ایتمک ایسته میر. لکن، بیر آز کوتک یدیکدن سونرا او، اعتراف ویریر و سر آچیر. علی فوری باشنا دوشور که، باشنا باباق کچیشیدیر. بو دانشجو دکیل، تامینات ایمیش.

یون چاچیق

نچه آی ایدی حسخانه ده تایردیم. حمامه دلله کیتمکه اجازه ویرمیر دیلر. باشیمیزین توکی او زانیب بوینوموزا توکولموشلی، ساقالیمیز ایسه بیر قارچا اولموشلی. اکنیمیزده او لان آلت بالثار چرکدن چوریویوب پارچا پارچا اولموشلی. رنکیمیز ساپ ساری سارالمیشدی. بیر ایله یاخن ایدی که، ایوند آیریلمیشدق. ایوه مكتوب یارماغا اجازه ویرمیردیلر. ایشیمیزین نهیره منجر او لاجاعی دا معلوم دکیلی. بو ایسه بیری داریخیدیردی. نهار، شام و قتی قاپیلار آچیلار کن کیم کیمی گوره بیلر دیسه یالبیر بوباره ده دانیشیدر. هامی بیو و ضعیتن قور تارماق ایچون چیخیش

بۇزۇنە قايتاردىلار. حىماماڭىتمك كىندە ممکن او لمادى. چونكە، بورادا
سىمام يوخ ايدى.

هەمین گونى مېزە صفر نوعىتى دە سپاسى ادارە يە چاغىرمىشىدلىلار.
لە چوخ عصى ايدى. من او ندان وضعيتى سوروشوب دىدىم;
— او لامايا سېزىن يېرىنىزى عوض اىتمك اىستەيپىرلەر؟

نوعى تعجىلە منه باخىب دىدى:

— بىلى، من دە سېزىن كېمى دوشۇنوردوم.

پلىس منىم بىريمى عوض اىتمكىن ئوتىرى چاغىرمامىشى: او نلار منىم
او غلۇمون خستە او لماسىندا ئۇز خېرلىنە استفادە اىتمك اىستەيپىرلە.
نوعى قەرلىنى، سۈزرا دىدى:

— ورم خستەلىكى توتۇوش ٢٧ ياشلى اوغلۇم محمدباقر سون
دەقىقەلرىنى حس اىدەرك سپاسى ادارە يە گلېپ گوروش اىستەيپىدىر.
سپاسى ادارە او نون خستە او لماسىندا استفادە اىتمك نىتى ايلە منى
سپاسى ادارە يە چاغىرمىشى: من اوغلۇمو او حالالا گورن كېمى سارسىلىدىم;
خالىم تمايمىلە دېرىنى. آنچاق دشمن قاباگىندا او لۇغۇمما يچوں آغلامادىم,
ئۇزۇمى ساخلايا بىلەمدىم. سپاسى ادارە نىن تحقىقات شعبە مۇزىرى جوانشىر
منىم متاثر او لۇغۇمى گوردو كە فرەستىن استفادە اىتمك فەرىنە
دوشوب دىدى:

— آقاي نوعى، او لا بىلسىن كە، بىزە راجع فرمائىشىنير واردىر؟

— سېزىن بىز خواهشىم واردىر. منه مەلت ويرىن او غلۇمون آخر
دەقىقەلرىنىدە بىر هفتە يانىندا او لوم، ئاماندە اىستەسەنەن يېرىپىلەم.
فروزش كىنايە ايلە دىدى:

— آقاي نوعى، سېزىن بىز تقاضانىزىن يېرىنە يېرىلەمەسى آنچاق
سېزىن ئۇزۇزدن آسىلىدىر. اگر دوغۇداندا خستە او غلۇنۇزون يانىندا
او لاماق اىستەيپىرسىنىزىسى، بويۇرون، حقىقىتى دىدىن. من دە حضرات اجلىن

جىبس اىتىكىلىرىنە، هەنج بىر اساس و محىممە قرارى او لمادان آيلارلا
قارانلىق زىنداڭلاردا ان آغىر وضعىتى ساخلاماقدا دىكىل. كۆيا بىر نەجە
آدامىن باشقىلارينى تحرىك اىتەمىسىنە گورور دولەر.
فروزش منىم اطاغىما كىلى. او، بىر او خلا ايڭى نىشان وورماق
ايستەيپىرىدى:

— هە، اىنلى نەجەس؟ داما بونا نەسوزون او لابىلە؟

— نەجە مىگ، نەاولوب كە؟

— اىندييە كېمى دېرىدىن، منىم هەنج بىر شىئىن خېرىم يۈخدۈر و
ھەنج بىر سپاسى جىياندا او لمامىشام، كەمنىست دىكىل. مىگ بۇ ايش
كەمنىستلىرىن اىشى دىكىل؟

— من بۇ اىشىن كەمنىستلىرىن اىشى او لوب او لماماسىنى بىلەمەرم.
بىر ايلە ياخىنلىرى كە، حىسىدە ياتىرام. بۇ مەتدە هەميشە تك، قارانلىق
اطاقلاردا او لموشام. هەلەدە استنطاڭ جىيانى قورتارما يېيدىر. معلوم
دېرىل كە، نەقلەر بۇو ضۇعيت دوام اىدە جەڭدىر. حالبۇكە، قانون او زەرە هەنج
بىر ارگان بىر نەرى مەكمەسىز ٢٤ ساعتىن آرتىق ساخلايا بىلەم.

— بونى بىلەن، يوزلارچە سېزىن كېمىلەر محو او لارسا، بىزىم اىچوں
ھەنج بىر اھىمەتى يۈخانلۇر. سېز دۇلتى بۇ كەمنىست عمللىرىنىزەلە ھەلەدە لەيە
بىلەزىسىنەر. قانون سېزىن كېمىلەر اىچوں دېرىل! سېزىن كېمىلەر يىرى
ائىلە بورادىر. اىللەرلە قالىب چوروپە جەڭسىزىنەر.

ايڭى كون كىندە بىزىم اطاقىمىزا گلن او لمادى، وضعىتىمىز
آغىرلاشىرىدى. منىم، مېزە صفر نوعىتىن، سادقپور محمدباقرىن وضعىتى
داهادا آغىرلاشىرىدى. قارانلىق كارسدا آجليق اعلان او لونماسى حىدە
شەھەدە خېرى يايلىمەشىدى. آجليفىن ٨ نجى گونى يۈلدۈشلەر سپاسى
ادارە يە چاغىرېب اى يولىرىنىن گلن مكتوبلارى او نلارا وېردىلەر. هەم دە بىزە
مكتوب يازىنغا اجارە وېردىلەر. كېمىن پولۇنى آلىپ ساخلامىشىدلىلار

اولدوقلارى حالدا موجود پولون اون تومىنى بېرىتۇمن عوضىنە خىرجلەمگە مجبور او لوردولار. بو معناداكە، اونلار بىش تۇمن آلماق اىستەدىكلىرى زمان اون تومەن قبضویرمىسە ايدىلەر افسر كشىك پولبوراخىمىرى. پوللارى او لمایانلار ايسە لىپاسلارىنى ساتىپ خرج ايدىردىلەر. ائىلە وقت او لوردى كە، بىر قىزىل اوزوڭى بىر قوطى پاپروسا ويرمەكە مجبور او لوردولار. بۇتون بو معاملەلر قاپىلارىن كىچىك دەشىكلىرىنىن جريان ايدىرى.

رۇزنامە مىسئەتىسىدە چوخ چتىن اىدى. آزانلار، افسرلر زندانغا رۇزنامە كىتىرمىكىن قورخوردولار. زندانا رۇزنامە كىتىرەنلر تعقىب اولۇنۇردى.

بىر كون زندانىلىرىن الطاقلارىنى تەقىيىش اىدەر كە بېرىنفرىن اطاقيىندان ال بويدا رۇزنامە پارچاسى تايىلىمىشى. اونى سىاسى ادارە يە آپارىپ دانىشىرىرىدىلەر. اتفاقاً هەمىن گۈنلەرە آزانلارى تەقىيىش اىدېپ زندانا بوراخار كەن بىر آزاينىن جىيېتىن بىر رۇزنامە تايىلىمىشى. سىاسى ادارە بۇنلارى بىر بىريلە علاقەلەندىرىپ هەمىن آزانان شىلاق ووردوقدان سونرا محكىمە يە وىردى.

زندان مامۇلارىنىن آچاق صفتلىرىنىن بىرىدە زندانىلىرىن غذا بىجىرەلىرىنىن استفادە ئىتمەلری اىدى. اىستر قصرقاجاردا، اىستەرسەدە تەرانىنى باشقۇ زندانلارىنىدا زندان مامۇلارىنىن نهار و شاملارى رئىسىن باشلايمىش سادە مامۇلارا قدر زندان آشىزخانەسىنىن كىدىرىدى. لكن اونلار اىچون گوندىريلەن آش، آب گوشت زندانىلىرە وېرىلەن خورە كىن عىتى دىكىلە: اىكى مىن نىفر اىچون حاضرلانان خورە كىن اتىنى، ياغىنى آشپىز يىغىب زندان مامۇلارينا، خصوصىلە افسرلەرە وېرىمەلى اىدى. اونا گورە اىدىكە، زندانىلىرە وېرىلەن آب گوشتون اون كاسەسىنىن بىرىنە پىش گرام اتتاپماق او لموردى. افسرلەن بىرى بىر كون اىشە كىمەدىكە اونون پايانىنى خصوصى قوللوچوسى كىتىرىپ دەلىزىدە ساتىرىدى.

پائىندا كىتىب سىزىن وضعىتىنىز اونلارىن ئظرىنە چاتدىرaram. يقىن كە، اونلاردا منىم خواهشىمى قبول ايدىب موافقت ايدەجىكلە.

توعى دىپىرىدى، فروزشىن بىر سوزى منه چوخ توخوندى. او، بۇ سوزون عوضىنە منىم اورە كىمە سونكى باتىرسايدى بىر قدر عذاب چىكىمىم. اونلارىن بىركىمى نانجىبلىكلىرى منى عىسبى لشىرىدى و طبىعى حالدان چىخارتدى. جوابىندا دىدىم:

- سىز نەقدەر انسافىرسىنىز. معلوم او لوركە، سىزدە هېچ بىر انسانلىق حىنى يوخدور. سىز منىم اوغلۇمۇن آغىر وضعىتىنىن آچاق مىصدەلىنىز اىچون استفادە ئىستەپ كەن ئەپتەپ بىلەن كە، من بىر ئۇزومى بورادان آزاد اىتىمكىن ئۇتىرى باشقالارىنى بىدىخت ايدەسى دىكىلەم. من حىسە آلىنىقىدان سونرا ئائىلە عضولىرىمین هامىسى آزادان گىتىمىشىدىر. او جىملەدن اىكى نومم، كلىتىم، آروادىم وفات ايتىمىشلەر سىز خىال ايتىمەپىن كە، منىم كىملىرى آزادان آپارماقلالا بۇ ارتاجاعى دىستگاهىنىزى ساخالىيا بىلەجكىسىنىز و هەميشەلىك اولاراق سرىزىھە و دار آغاچلارى و اسطەتسى اىلە خلقىن او زىرىنە حكمەنلىق ايدەجكىسىنىز. بۇنلارين هامىسى خام خىالدىلىرى.

سونرا او زۇنى اوغلۇنا توپاراق دىمېشلى:

- كىت، اوغول، سلامت قالا منى باغيشلا. آتالىق وظىفەسىنىي آخرا قدر يېرىنە يېرىرە بىلەمەدىم. يېرىنە يېرىمكە امكانىيەم يوخدور. اميد اىدىرىم، ياخىن گلهچك بۇنلارىن زوال حكمىنى يازسىن! دوغروداندا نوعىنин اوغلۇنون آخر دقيقەلری، ايمىش، اونلارىن وفات ايتىدى.

يىدىكى كون آجىلىقىدان سونرا سىاسى ادارە بېرنىچە يولداشىن ساخالانىدىي حىسىس قاپىلارىنى آجماغا مجبور او لىدە. هەمىن يولداشلاردان بىرىدە من ايدىم. اطرافداڭان گلن مەحمۇسلىرىن وضعىتى داها چتىن اىدى. اونلار پوللارى

لاریندان معن مبلغ آلیردیلار. مامورلار. زندان افسرلری هرگون نهار
 شامی بورادا. بیب ایچر دیلار. افسرلر چوخ وقت جیبلرینه بورایا
 بیچکی ده کتیرر دیلار. گنجه ساعت ایکی يەقدار او توروب تریاک چکمک.
 لنجکی ایچمکله و قتلرینى كپیرر دیلار. بو اطاقلاردان بیرینه بختیارى
 تسلسله سینین باشچیلاریندان علی مردان خان بختیارى او لوردى. همین اطاق
 سیمك او لارکه. زندان مامورلارینین او تلاق يرى ایدى. سحردن آخشاما
 كیمی آوانلارдан باشلامىش زندان مدیرىندىن قلکىپ يىلەنیب كیدىر دیلار.
 علیمردان خان آلتىنچى ايل ایدى كه. محكمەسىز او لاراق زنداندا
 ساخلانىليردى. بو مدتده او. باشىنى اصلاح ايتىدىرمەمىشى. باشىنىن
 قالقارا توکلارى او زانىب بويوننا تو كولموشى. او زونون توکلرى ايسە
 سينەسىنە چاتىردى. علیمەدان خان سياپسى محبولسلا رغبت بىلە يېرىدى.
 او، زندان مامورلاریندان آلدېيى روزنامەنى و داخلى خبرلىرى او نلارا
 چاتىرىرىدى. او، ٧ ايل محكمەسىز او لاراق زنداندا فالدىقان سونرا
 رضاخانىن امرى ايله حرپى محكمەيە ويرىلىپ اعدام ايتىرىتىلىدى.
 ١٩٣٢ نجى ايل دكابىز آيىنин ١٥ ايدى. عمۇنى آجليق اعلان
 او لوئىدى. بو ايسە قصرقاجاردا بېرىنچى عمومى آجليق ايدى. يود اللى
 نغره كىمى آجليقدا اشتراكىيەرىدى. طلبات تكليفيمىزىن تعىين اولونماسى،
 خستەلەرە معالجه ايتىك، روزنامە ويرىلمەسى، خورە كىن ياخشىلاشدىر
 يىلماسى ايدى. ٢٤ ساعت قورتاردى. سياسى ادارە طرفينىن گلکىپ سورو
 شاندا اولمادى. يولداشلار پلىسين بوكىمى اعتناسىزلىقىنى گوروب
 آجليقى دوام ايتىرىمكى مصلحت گوردولر. خصوصىلە پىشەورى يولداش،
 ارشىشىر، دەقانى فرضى گوستىردىلار كه. بو آجليق قصرقاجاردا
 عمومى آجليقىدىر. اونا گورەدە اونى موفقيتىلە باشا چاتىرىماق لازمىدىر.
 يولداشلار او نلارين سوزلىرىنى تصديق ايتىلىر. آجليقى دوام ايتىرىمكى،
 قرارا آلدىلار.

بو آب گوشتلارا ماحبى منصب آب گوشتى دىبىر دىلار. زندانىلرە ويرىلىن
 آب گوشتىلارىنىن بېرى اوون اينىكى شاهىپاساتىلىرىدى. لكن ماحبى منصب
 آب گوشتلارىنىن بېرى كىنى تامىنلىتىمىش اولور دىلار.
 زندان مامورلارىنىن بوكىمى آلاقاچ ايشلە ئال آتمالارىنىن سىبى بعضى
 لرىنىن تصور ايتىدىكلىرى كىمى يالنېز اونلارين آلاقاچ طبىعتىدە ئولماسى
 دىكىل، بلکه اونلارين وضعلىرىنىن آغيرىلىغى ايدى.
ايکى نمرەلى زندان

بىش آى ايدى كه، قارانلىق زنداندا ياتىرىدىق، هواسىزلىقان،
 رطبوبىتن ھامىمىزىن صفتى ساپ سارى سارالمىشىدى. يولداشلارىمىزىرىن
 بعضى سينىن او زى شىشىمىشىدى. او زون مدت بىزى ساخلايىپ نتىجە آلا
 بىلەمەدىكلىرى بېچون، بېرىرىر، ايکى ايدى باشقازان دانلارا كوچورىگە باشلا
 دىلار. بعضىلىرىنى ايکى نمرەلى زندانان، بعضىلىرىنى توقىف گاها، بعضىلىرىنى
 ايسە قصرقاجارا گوندردىلار. منى ده ميرزە صفرنۇعى ايله بېرىلىكەنديكى
 نمرەلى زندانان گوندردىلار. ايکى نمرەلى زندان ان نمرەلى زنداندا چوخ
 فرقلى ايدى. بورادا هر اطاقدا بىر آدام، بعضى اطاقلاردا ايسە ايکى آدام
 ياشىپىرىدى. ايکى نمرەلى زندانان هر بىر آدامى بوراخىمىر دىلار. بورایا
 چوخ وارلى دولت قوللو قوجولارىنى، ائل وعشىرە باشچىلارىنى، دولت
 بولونى و اموالىنى كلى مقداردا اوغۇرلايانلارى سالىرىدىلار. بو ايسە
 او نلاردان سرققلى آلماقلا ممکن او لوردى. ايکى نمرەلى زندانىن شهرە
 ياخىن اولماسى، گوروش اېچون الوبىشلى ايدى. همە بورادان مربوط
 شعبەلرلە همىشە علاقە ساخلاماق و ايشلەر تىقىب اينىپ جريانى سالماق
 آسان ايدى. زندان مامورلاردا بوكىمى ياغلى مشتىرىلردن استفادە
 ايدىرىدىلار. محبولسلارىن بوزلىرىنىن بىرده اونلارين خارجىدە اولان آدام

کمومیست حزبینهن ایشینی دوام ایدیردیر. ارانی دیکتاتور لوغون اساسینی ساریستماق ایچون قرتلی بیرتشکیلاتین یارانماسینی ضروری شرط حساب ایدیر. او، بیرینجی نوبه‌ده روشنفکر لایچریسمینه ایش آپاریر، توزونون قوه‌تلی منطقی و بیانی ایله بیرو چوخ معلم و دانشجوئی ڦوو اطرافینا توپلایا بیلیر. بوتون اجتماعی تشکیلاتلار باغلانیب اونلارین عضولی حبسخانالارا سالیندیغی بیرو موقده دکترتیقی ارانی تهراندا ینی پیر تشکیلات یارادیر و «دنیا» مجله‌سینی نشر ایدیر.

دکتر ارانی تکجه روشنفکر لار ایش آپارماقلہ کفایت لشیر، کارکرلر آرایندا ایش آپارماغا باشلایر. لکن دکتر ارانی اوونون مبارزه یولاشلاری رضاخان پلیسی طرفیندن حبسه آلینیر. ارانی دسته‌سى، ۵۲ نفر توتولان زمان بیز ۷ نجی ایل ایدی که، زنداندا محکمه‌سیز یاتیردیق و بورادان آزاد اولماغا هئچ بیر امیدیمیز یوچ ایدی. دفعه‌لرله بیرو نجه گونلوک عمومی آحاليق اعلان ایدیب دوسيه لریمینین حکمه‌یه و پریلمه‌سینی طلب ایتمیشیدیک. لکن هئچ بیرو نتیجه اوں سادا موجود رؤیمه قارشی مبارزه‌نین دوام ایدیکینی گوستیردی. همده ۵۳ نفرین زندانان گتیریلمه‌سی ایله قصرده سیاسی محبولارین سایی آرتیردی. بونونلا علاقه‌دار اولاراق سیاسی مبارزه‌ده قوه‌تلنیردی. ارانی دسته‌سینین توتولماسی گونلری بیزیم زنداندا ۹ گون آحليق کونلرینه تصادف ایتدی. اونلاری تهراندا موقعی زنداندا سانغلایر دیلار واستنطاق ایدیردیلر. بوموقع یوسف افتخارینی دا آساغی زندانا آپار دیلار. سونزالار معلوم اولدی که، پلیس افتخارینی جاسوسلوق مقدمیله آشاغی (موقعی) زندانان آپارمیشدی. افتخاری پلیسین تاپشیریغی ایله همین یولاشلاردان سوز چکمکه، عین زماندا ٹوزونه همفكرو دوزلديب قصرده

نهایت، ۵ نجی گون سیاسی اداره‌دن جوانشیر و فروزش قصره گلدلیلر و تزلیکله دوسيه‌لریمیزی جریانا سالماغی وعد ویردیلر. بئله لیکله‌ده قصرقاچاردا باشلانان بیرینجی آحليق موقیتله باشا چاتدی و همین آحليق نتتجه‌سینه بیرو نجه آیدان سونرا بیرو عده یولاشلار آزاد اوں‌لولار و ۶ آیا قدرده بیزه ینعی سیاسی محبولارا خصوصی یمک ویردیلر. بودا ۵۳ نفرین توتولماسینا قدر دوام ایدیردی. اونلار قصره گلدلیکن سونرا خصوصی ینمگی کسdiلر.

الله اوج نفر

رضاهه ایش اوستونه گلنن سونرا اربابلارین (انگلیس اپریا لیریمینین) گوستیریشی ایله ایراندا انقلابی حرکاتی بوغماقی، دموکراتیک تشکیلاتلاری داغتماعی ٹور قارشیسنا مقصد قویوموشدی. اونا گوره‌ده رضاهه هله ۱۹۲۹ نجی ایلندن باشلایاراق مترقی فکرلی آدامالاری، ایستر معین تشکیلاتین عضوی‌اولا، یالا لمایا جبس و سور گون ایتمکه باشلادی. سانسور ئولکەددە تام معناسی ایله حکم سوروردی. آچيق فکرلی یازیچی لارین ال قوللاری باغلانیمیش و قلملری سیندیریلیمیشدی. بئله شرایطده اروپادان ینیجه قاییتمیش دکترتیقی ارانی وضعیتین سون درجه گرگین لشیدیکینی خلق کتله‌لرینین دموکراتیک و سیاسی حقوقلاردان محروم او لماسینی، داما دغروسوی ایرانداد دیکتاتور لوق رژیمینین بربا ایدیلیکینی گوردو کدھ اجتماعی قورو لوشا قارشی مبارزه آپارماق قرارینا گلیلر.

دکترتیقی ارانی ۱۹۲۸ نجی ایلده بزیلیندە علمی اثريین دفاع ایدیر و فیزیک علملری دکتری آدى آلیر. ایکی ایل همین دانشکاهدا تدریس ایشی ایله مشغول اولور. ۱۹۳۰ نجی ایلده او وطنه قاییدیر. تهراندا فیزیک علمی ایشلەمکله برابر سیاسی ایش آپاریر. مارکسیزم لئنیزیم تبلیغ ایدیر. بئله لیکله‌ده بیرسیرا روشنفکری ٹوزدوره‌سینه توپلایا بیلیرو

خلیل ایسه چارسودا دایانمیشدی. من، داوود و لائی حیله طه چیخار کن او زونی بیزه تو توب سیاسی محبوس‌لاری تحقیر ایتدی. خلیل بیزیم سکوت‌موری گوروب داهادا عصیانیستادی. بیزیم آردیمیرجا جیه طه گلدنی. حیله طه او طرف بو طرفه گدیب سویوش ویرمکه باشладی. حوصله میری تنکلشیدیردی. نجه اولدوسا اونا جواب ویرمه‌لی اولدوق. من و لائی ژوزوموزی مدافعه ایتمکه مجبور اولدوق. او، حیله‌ده تک دیگلدنی. یولداشلاریندان عبدالقدیر آزاد. علی‌قلی، جلیل‌ده اورادا ایدیلر. نهایت، بیزی دعوا‌ایا جلب ایتمیش اولدولا ر. پلیسلو گلیب بیوی آپاردیلار، قیشین سویوق گونلرینده بیز آیا قدر تک اطاقدا ساختادیلار.

خلاصه، ۱۴ آیدان سونرا آخرینجی ۹ گونلوک آجلیق نتیجه‌میندنه قصرقاچاردا اولان قدیم سیاسی محبوس‌لارین دوسیه‌لری جریانا دوشدی. منیم و منیم داییم فرضی دهقانین دوسیه‌لرینی عدیله‌یه ویرمیشدیلار. حربی محکمه‌لره ویریلنلرین دوسیه‌لری نسبتاً تر جریانا دوشدی. اونلاری محکمه ایدیب چکدیکلری جلسه محکوم ایتدیلار. سونرا سیاسی اداره طرفیندن سورگون اولوندو لار. عدیله‌یه ویریلن یولداشلارین دوسیه‌لری عدیله ایله نظمه‌یه آراسیندنا مقائمه‌لی بیز مسئله اولاراق قالیردی. عدیله بوآداماری محکمه ایتمکن بیویون قاچراراق بونون مسئولیتینی نظمیه و سیاسی اداره‌نین اوزرینه آتماق ایسته‌بیردی. اوزمان رضا شامین آدی گلریده سلام صلوات دیب هامی تعظیم ایتمکه مجبور ایدیلکی گی حالدا دکتر ازانین عدیله‌ده رضاشاه علیه‌ینه چیخیشی بومب کیمی سلنندی. او، ئوز چیخیشینی مدادایله «اشنو» پاپیروس کاغذلاری اوزریندنه یازمیشدی. اونون رضاخان آرادان آپاردیقدان سونرا محکمده سویله‌دیکی نظینین متنی بیزیم الیمیزه دوشدی. بیز مدت نظینین متنینی پلیسدن محافظه ایدیب ساختادیق. سونرا زنداندا اولان بیز یولداشین عائله‌سینین واسطه‌سیله خارجه گوندیلری و سونرا لار حزب توده ایران اونی دکتر

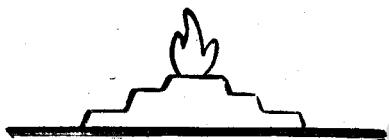
حقیقی سیاسی محبوس‌لارا قارشی مبارزه آپارماغا باشلاییر. لکن افتخاری یالنیز ئوزی کیمی سوادیز و تجربه‌سیز آداملاری تورو لا بیلدی. اللی اوج نفر ایسه سیاسی جهتن حاضر لیقلی اولدوقلاری ایچون افتخارینه مفکوره جهتن پوزغون اوللوغونی باشا دوشوب اونی بیری دیگرینه معرفلیک ایدیلر.

نتیجه‌ده افتخاری اونلاردان هیچ بیرینی تورا سالا بیلمیر. اونون آشاغی زندانا گوندیلمسی و اللی اوج نفرله کورو شمتسی قصرده بیزیم ایشیمیزی بیز قدر یونگوللشیدیردی. چونکه، افتخارینی اللی اوج نفره تانیتیرماق بیزیم ایچون چتین اولاچاقدی. آخی معروف تروتسکی چیلردن اولان افتخاری اووچه قار ئوز عقیده‌سینی گیزلده بیلمیشدی. بو زمان ایراندا روس دیلی بیله‌نی دولت تعقیب ایدیردی. روسيه‌ده تحصیل آلان افتخارینی دا نظارت آلتیندا ساختارلاریدیلار. بئله بیز دورده اونی دا توموشدو لار. بیز قسره گلرکن او، ایل یاریم ایلی که، یاتیردی و ئوزونی سیاسی زندانی کیمی گوستیردی. اللی اوج نفر قصرقاچارا گلدیکدن سونرا تروتسکی چیلر گینه‌ده اونلاری ئوزلرینه طرف جلب ایتمگه چالیشیدیلار. لکن اونلار ئوز مقصدلرینه نائل اولا بیلمیدیلر. افتخاری اللی اوج نفردن یالنیز ئوزونه اوخشار بیز آدام تاپا بیلمیشدی که، اودا خلیل انقلاب ایدی. اللی اوج نفر بونلارین مفکوره جهتن پوزغون اولدوقلارینی، مستقیم و غیر مستقیم يوللا زنداندا جاسوس‌لوق ایتدیلکلرینی گوروب اونلاری بایکوت ایتدیلر. بوزمان بیزیم ایله اونلار آراسیندا گیند مبارزه داهادا جدی بیز شکل آلیشیدی. اونلار سیاسی محبوس‌لاری هریرده تحقیر ایدیلر. بئله لیکلده اونلار بیز دعوا‌ایا چکمک و پلیس الى ایله ازدیرمک ایسته‌بیردیلر.

خلیل انقلاب بایکوت اولونما سیندان چوخ عصی ایدی. ائله‌گون بیوخ ایدی که، او دعوا سالماسین. بیز گون حیط زنگی و ورولموشدى.

زنداندا آرادان گیند یولداشلاردان محمدخان انزابی. محمدباقر
سادقپور، سید محمدی تنها و باشقالاريینداندا آد چكمک اولار. رضاشاه
پليسی دكتر ارانی و باشقا بوکیمی یولداشلاری آرادان آباردیسادا، لکن
اونلارین مفكورهسى ياشايير و ياشايياجاقدیر. عزيز شهيدلريميزيين
بنداقلى مبارزه یولداشلاری اونلارين مبارزه لرينى دوام ايتدىرىرلر. بۇ
مبارزه سون غلبه يەدك دوام ايده جكىر. شهيدلريميزيين خاطرهسى ايسه
ملقىمىزىرىن اوره گىنده همىشەلېك اولاراق ياشايياجاقدیر.

بىزىم دوسىھلريميز ايکى ايل تام، دكتر ارانينين دىدىگى كىمى،
فوتبال توبى او لوب عدليه ايله نظمه آراسىندا فېرلانىرى. رضاشاهىن
كىتىكچە فاشيزم موقعىتىن يووارلانماسى وضعىتىمىزى چىتىن لەتىرىردى.
اللى اوج نفرىن دوسىھلريميز عدلييە ويرىلمەسى و محاكمە او لونما
لارى، بىزىن محكىمەدە آد آبارمالارى، خصوصىلە دكتر ارانينين محكىمەدە
ايتدىكى چىخىش بىزىمە دوسىھلريميزين جريانا دوشەسىنى
سرعتلىنىرىدى.

ارانىنин دفاعىيەسى آدى آلتىندا نشرايىتى. دكتر ارانى زنداندادا ئوزۇنى
بىر رهبر كىمىن آبارىب پليس عليهينه مبارزه آبارىرىدى. ائله اوناگوره
ايدى كە، رشاشه پليسى اونى. بىر دقيقەدە اولسون گوزدن قويىمۇر.
زنداندا نظارت آلتىندا ساخلايىردى. اونى همىشە مجرد، تك اطاقدا
ساخلايىردىلار.

دكتر ارانى محبولارين زنداندا آباردىقلارى مبارزه يە رهبرلىك
ايدىرىدى. او... ۱۰۰ نفرلىك آجىقىدا اشتراك ايتىمىشى. پليس او بوبۇك
عالمه شلاق وورماقدان او تانىمادى. دكتر ارانى بو حادىتەن سونرا ئۇزى
نقل ايدىرىدى:

— توقيف گاهدان بىزىچىخار كەن ائله بىلەتكە كە، بىزى اعداما آبارىرلار.
بىر نچە نفر ماشىندا او تورموشلۇق. صحبت ايتىمكە، حتى بىر بىريمىزە
باخماغا بىلە اجازە ويرىمىرىدىلر. قصرقاجارا ياخىنلاشار كەن بىزى بىريمىزە
اشارە ايلە خذا حافظلىشىدىك. زنداندا بىزى حىيەتىن او باشىنا آباردىلار.
اورادا بىزىن سوای بىر نچە باشقا محبولاردا دوشۇشى. يerde غلهقە،
آغاچى گوردو كە باشا دوشۇوك كە، بىزى اعدام دكىل، شلاق وورماغا
كتىرىپىلر.

يولداشلار صحبت ايدىرىدىلەك، آخر گونلەدە او، حياتىنى قورو
ماقدان ئوتىرى آياق قابىسىنى چىخارىب قارىن آلتىندا كېرلىتىمىشى كە.
آياق يالىن قالماسىن. لەن پليس باشا دوشۇب اونون آياق قابىلارينى
گوتورموشى. ارانىنى بىر دفعەلىك، ھەدە تزلىكە آرادان آبارماق
مقىدىلە تىفوس توتىوش بىرنىفرى او نون اطاقىنا سالىرلار. دكتر ارانى
ھەمین اطاقدا تىفوس خستەلىكىنە مېتلا اولور. رضاشاهىن حكىمى ايلە
دكتر ارانى يە. خستەلىكىنى شىتلەندىرىن درمان ويرىرلر و اونى آرادان
آبارىلار. دكتر ارانى ائله وضعىتە ئولمۇشى كە، آناسى اونون جنارە
سيشى گوردو كە تانىبا بىلەمىشىلە.

memoirs about torture chambers

Воспоминания о застенке

152